

חוברת

דף השבוע

מסכת כתובות חוברת כח

דף קי"ב

קונטרס מלא מראי מקומות חשובות על כל דף ודף
כדי לסייע את הלומדים החשובים של מסגרת 'דף השבוע'

ויש בה ארבעה חלקים:

- א קושיות פשוטות** – ליישב קושיות פשוטות אשר יתקשה בהם הלומד
- ב עומק הדף** – להעמיק קצת בגמ' ורש"י, על פי דברי גדולי המפרשים
- ג התוספות והעיקריין** – להדגיש את התוספות והנחוצין ביותר
- ד סוגיית הדף** – בכל דף נערכה סוגיא שלימה אחת עם העתקת מראי מקומות

15

גמ' א' כי רצו עבדיך את אבניך ואת עפרה וקנו: (סנהדרין, טו)
ב' ועוד קה עשרה וקנה וקנה קבער קאלה וקאלון אשר בשבת קם ורע קרש מצבתה:

(שם, טז)
ג' אל תיראו בקמות שר' כי נשאו נאות מדרך כי עץ נשא פריו תאנה וגפן נתנו חילם:

(סנהדרין, כ)

דרך שבן דוד בא. אידי דלירי צרכת העולם הכא דהיינו לימות המשיח נקט לה נמי הכא:

עתידין כל אילני סרק שבארץ ישראל שיטענו פירות כו'. לפי שרואה לסיים בדבר טוב נקט לה הכא ולא קאמרה לעיל דלירי צהנו מילי:

הדרן ערך שני דייני גזירות

קיימי משמשא למולא וממולא לשמשא ר' חייא בר גמרא מיגדר בעפרה שנאמר 'אבי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו אמר רבי זירא אמר רבי ירמיה בר אבא דור שבן דוד בא קטיגוריא בתלמידי חכמים כי אמריתיה קמיה דשמואל אמר צירוף אחר צירוף שנאמר 'ועוד בה עשיריה ושבה והיתה לבער תני רב יוסף בוזוי ובוזוי דבוזוי אמר רב חייא בר אשי אמר רב עתידין כל אילני סרק שבארץ ישראל שיטענו פירות שנאמר 'כי עץ נשא פרו תאנה וגפן נתנו חילם:

קיימי משמשא למולא. כשהמשם הגיע למקום שהן יושבין וגורסין וחמה מקדרת עליהן עומדין משם ליכז כלל ודימי הלנה עומדין מן הכלל ויושבין צחמה כדי שלא יוכלו להתרעם על ישיבת ארץ ישראל: כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו: קטיגוריא. הרבה מסטינים ומלמדים חוצה יעמדו עליהם: צירוף אחר צירוף. גזירות על גזירות: ועוד בה עשיריה. כשהשעה החלקים יהיו אבודין ולא נותר כי אם העשירית אף היא תשוב והיתה לבער: בוזוי ובוזוי דבוזוי. שוללים אחר שוללים: כי עץ נשא פרו. מדכתיב תאנה וגפן נתנו חילם הרי עץ פרי אמור מה תלמוד לומר כי עץ נשא פרו אף אילני סרק ישאו פרי:

הדרן ערך שני דייני גזירות

הדרן ערך שני דייני גזירות ומליקא לה מסכת כתובות

לשון חכמים ♦ מוגדר - מתגלגל (הערוך): צירוף - גזירות המכריזים את ישראל (רש"י ומהרש"א):

אחר השלמת המסכתא יאמר זה ויוצג לשכחה בעזרת השם יתברך

ה' הדרן ערך מסכת כתובות והדרן ערך. דעתן ערך מסכת כתובות ודעתך ערך. לא נתנשי מינה מסכת כתובות ולא נתנשי מינה לא בעלמא הדין ולא בעלמא דאתי:

יאמר כן שלשה פעמים ואחר כך יאמר

יהי רצון מלפניך וי' אלהינו ואלהי אבותינו שתהא תורתך אמנותנו בעולם הזה ותהא עמנו לעולם הבא. חנינא בר פפא רמי בר פפא נחמן בר פפא אחאי בר פפא אבא מרי בר פפא רפרם בר פפא רביש בר פפא סורחב בר פפא אדא בר פפא רדו בר פפא:

הערב נא וי' אלהינו את דברי תורתך בפינו ובפיויות עמך בית ישראל. ונתת פלנו אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל בלנו יודעי שקד ולומדי תורתך: מאויכי תחכמי מצותיך כי לעולם היא לי: יהי לבי תמים בחקך למען לא אבוש: לעולם לא אשכח פקודיך כי כם חיינני: ברוך אתה וי' לפדני חקך: אמן אמן אמן סלה ועד:

מודים אנחנו לפניך וי' אלהינו ואלהי אבותינו ששמת חלקנו מיושבי בית הפדרש ולא שמת חלקנו מיושבי קרנות. שאנו משכימים והם משכימים. אנו משכימים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים. אנו עמלים והם עמלים. אנו מקבלים שכן והם עמלים ואינו מקבלים שכן. אנו רצים והם רצים. אנו רצים לחי העולם הבא והם רצים לבאר שחר. שנאמר ואתה אלהים תורידם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך:

יהי רצון לפניך וי' אלהי בשם שעורתי לסיים מסכת כתובות כן תעוני להתחיל מסכתות וספרים אחרים ולסייםם ללמוד וללמוד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה. וזכות כל התנאים ואמוראים ותלמידי חכמים יעמוד לי ולזרעי שלא ימוש התורה מפי ומפי זרעי וזרעי עד עולם. ותתקיים בי בהתהלך תנחה אותך בשכךך תשמור עליך והקיצות היא תשיחה. כי בי ירבו ימך ויסיפו לך שנות חיים: אורך ימים בימנה בשמאלה עשר וקבוד: וי' עוז לעמו יתן וי' יכרך את עמו בשלום:

יתגדל ויתקדש שמי רבא. בעלמא דהוא עתיד לאתחדתא. ולאחיא מתיא. ולאסקא לחי עלמא. ולמכני קרתא דירושלם. ולשכלל היכליה בגוה. ולמעקר פולחנא נוכראה מארעא. ולאחיא פולחנא דשמיא לאתריה. וימליך קודשא בריך הוא במלכותיה ויקריה. [והצמח פרקנה ויקרב משיחה]. בתיבון ובוויכונן ובתי דכל בית ישראל בעגלא ובזמן קריב. ואמרו אמן. יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמא. יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתעלה ויתהלל שמה דקדשא בריך הוא. לעלא מן כל (בעש"ה לעלא מכל) ברכתא ושירתא תשבחתא ונחמתא דאמין בעלמא. ואמרו אמן: על ישראל ועל רבנן. ועל תלמידיהון ועל כל תלמידי תלמידיהון. ועל כל מאן דעסקין באוריתא. די באתרא (קדישא) תדין ודי בכל אתר ואחר. יהא להון ולכון שלמא רבא חנא וחסדא ורחמי ותני אריכי ומוצי רוחי ופרקנא מן קדם אבותי די בשמיא וארעא ואמרו אמן: יהא שלמא רבא מן שמיא ורחמי ותני מוכים עלינו ועל כל ישראל. ואמרו אמן: עושה שלום (בעש"ה השלום) במוצוי הוא ברחמינו יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן:

קושיות פשוטות

דף קיב.

גמ', אכלו שליש והפקירו שליש ונתנו לפני בהמתן שליש

קושיא:

קשה, למה הפקירו שליש קודם שנתנו לפני בהמתן.

תירוץ:

בספר פרדס יצחק (אות א) תירץ, דמבואר בגמ' תענית (כ.) שאסור להאכיל מאכל אדם לבהמה, ומה שהיה מותר להם ליתן שליש לבהמתם הוא משום שלא היה להם מה לעשות עם המאכל הנשאר, ולפיכך הקדימו להפקיר שליש, כדי להראות שאין להם מה לעשות עם השאר, ושוב היה מותר להם ליתנו לפני בהמתן. [וע"ע בספר חידושים וביאורים שתירץ באופן אחר].

גמ', אכלו שליש והפקירו שליש ונתנו לפני בהמתן שליש

קושיא:

קשה, האיך אכלו שליש קודם שנתנו לפני בהמתן, הלא מבואר בגמ' ברכות (מ.) דאסור לאדם לאכול קודם שיתן לבהמתו לאכול.

תירוץ:

יש מתרצים עפ"י מה שהביא הכתב סופר (שו"ת או"ח סי' לב) בשם אביו החתם סופר, דהאיסור לאכול קודם לבהמתו שייך דוקא כשאוכל אדם משלו, אבל לא כשאוכל משל אחרים, ובמעשה המובא בגמ' היו אוכלים משל אחרים. [וע"ע בספר הלכה למשה (ד"ה אייתי) ובספר דף על דף (ד"ה אכלו) שתירצו בדרכים אחרים].

גמ', לשנח איקלע ר' אלעזר להחם ואייתו לקמיה נקטו בידיה ואמר ארץ פרי למלחה מרעת יושבי בה

קושיא:

קשה, היאך אפשר לומר שבזמן שיושבי הארץ הם רשעים אין הארץ מוציאה פירות נעים, הלא ארץ ישראל היה נקרא 'ארץ זבת חלב ודבש' אף קודם שבאו בני ישראל לארץ ישראל, שהרי המרגלים קרו אותה ארץ זבת חלב ודבש, והרי באותו זמן האומות שגרו בה היו רשעים.

תירוץ:

בספר אילת אהבים (ד"ה איקלע) תירץ, שבאמת ארץ ישראל לא היה זבת חלב ודבש עד שנכנסו לה בני ישראל, אלא שבזמן שליחת המרגלים עשה הקב"ה את הארץ זבת חלב ודבש כדי שיראו המרגלים שהיא ארץ זבת חלב ודבש וממילא ירצו בני ישראל ליכנס בה. [וע"ע בספר דף על דף שהביא בשם האדמו"ר מסאטמר זצ"ל לבאר באופן אחר].

גמ', ובכתב בית ישראל לא יכתבו זה סמיכה

קושיא:

קשה, מה ענין סמיכה לכתיבה, ועוד, היאך מרומז סמיכה בפסוק זה.

תירוץ:

המהרש"א (ד"ה ובכתב) ביאר עפ"י המבואר בגמ' ב"מ (פה:), שיש ספר הנקרא 'ספרו של אדם הראשון', וכתוב בו כל דור ודור עם חכמיו, וכל מי שמקבל סמיכה נכתב בו שמו, וכוונת הגמ' היא, שלא יכתבו שמות בספרו של אדם הראשון. [וע"ע במהר"ם שיף (ד"ה ובכתב) שביאר באופן אחר].

גמ', פלטי לי מתרתי כו' פלטי לי מתלת

קושיא:

קשה, שלכאורה שתי הקללות האחרונות, דהיינו שלא יקבלו סמיכה ושלא יגלו סוד העיבור, נכללים בקללה הראשונה, דהיינו שלא יכנסו לארץ ישראל, שהרי אם לא יכנסו לארץ ליכא סמיכה, משום שאין סמיכה בחוץ לארץ, וגם לא יוכלו לעבר השנים, משום שעיבור השנים צריך סמיכה.

תירוץ:

בספר שבות יעקב (ד"ה ר' אלעזר) תירץ, שהקללה היא, שלא זה בלבד שלא יוכלו לקבל סמיכה בפועל, ושלא לעבר השנים בפועל, אלא גם לא יהיו ראויים מצד עצמם לקבל סמיכה או לידע סוד העיבור. [וע"ע בספר אילת אהבים (ד"ה ובכתב) שביאר באופן אחר].

דף קיב:

גמ', אמר ר' חייא בר אשי אמר רב עתידין כל אילני סרק שבא"י שיטענו פירות

קושיא:

קשה, למה מובא מימרא זו כאן.

תירוץ:

התוס' (ד"ה עתידין) תירצו, לפי שרוצה הש"ס לסיים את המסכתא עם דבר טוב. [וע"ע במהרש"א (ד"ה עתידין) ובעין אליהו (ד"ה הנ"ל) שביארו באופנים אחרים].

דף קיב

תוכן

- א. קלקול פירות א"י ע"י עוונות
- ב. דיוק בהרמב"ם דרך גדולי החכמים היו מנשקין כיפי דעכו
- ג. האם עכו הוי מא"י לתרו"מ, או רק לחיבת ומצות ישוב א"י
- ד. מקור ומעלת 'סיום מסכתא'

(א) קלקול פירות א"י ע"י עוונות

- א. מובא בסוגיין דר' אלעזר כשראה שנתקטנו פירות א"י אמר 'ארץ פרי למלחה מרעת יושבי בה', דהיינו מחמת מעשיהם הרעים של יושבי הארץ, פירותיה לוקים שעפר הארץ נעשה מלוח ואינה מצמיחה פירות. ומבואר דע"י ריבוי העבירות זה גורם שילקו הפירות.
- ב. מצינו כיצא בו בסוף סוטה (דף מט.) בנוסח אחרת קצת, דלאחר החורבן לא ירד טל לברכה וניטל טעם הפירות, ופירשו בברייתא דטהרה בטלה טעם וריח ומעשר ביטל שומן, ופרש"י דמתוך שהיו טהורים ונהוגין בטהרה אף הקב"ה מטהר פירותיהן מריח רע ומטעם רע, וכן בעון פיסוק מעשרות פסק שומן הדגן. והיינו דבמתחילה בזמן שקיימו מצות א"י והיו טהורין בזכות זה זכו שיהיו הפירות טוב ואח"כ שנפסק אזלא הך זכות [ואינו רק קלקול העבירות שגרמו, אלא דחסר להם הזכות של טהרה ליתן טעם וחסר להם המעשרות לעשות שומן הדגן].
- ג. ועכ"פ בין כך ובין כך, קשה כדהקשה באילת אהבים שהרי מצינו שגם קודם שנכנסו ישראל לארץ היתה זבת חלב ודבש וכמו שראו המרגלים, ואע"פ שגרו שם אמוריים שהיו רשעים כדכתיב כמעשה ארץ כנען לא תעשו וכו'.
- ד. ותי' שרק אז שהיה צריך שיראו ישראל שהיא ארץ זבת חלב ודבש כמו שהבטיחם הבורא על כן העוונות לא פגמו בשבחה, אבל עכשיו שכבר נכנסו לארץ וראו את שבח הארץ לא היתה צריכה הארץ להוציא פירות כ"כ טובים.
- ה. ועיין דבר נחמד בעיני יעקב שכתב דזה היה באמת טענת המרגלים כשאמרו 'וזה פריה' דמגודל הפירות הוכיחו דאנשי כנען היו צדיקים, והרי כתיב דישאל אינן זוכין בא"י מצד עצמן אלא 'ברשעת הגוים האלה' וא"כ מאחר דזה פריה חזינן דאינן ראשים וא"א לכובשם [אמנם לאילת אהבים, דבריהם מופרכים ומיושב קושיתם, דהיו פירות טוב רק שיראו ישראל מעלת הארץ].

(ב) דיוק בהרמב"ם דרך גדולי החכמים היו מנשקין כיפי דעכו

- א. מפורסם מה דאיתא בסוגיין דר' אבא היה מנשק כיפי דעכו. וכן הובא ברמב"ם בהל' מלכים (פ"ה ה"י) וז"ל גדולי החכמים היו מנשקין על תחומי ארץ ישראל ומשנקין אבניה ומתגלגלין על עפרה, וכן הוא אומר כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו, עכ"ל.
- ב. בספר רבבות אפרים (ח"ו ס' קמ"ז) ובמשאת המלך (בסוגיין) כתב דשמע דמין הגרי"ז בבואו לארץ ישראל לא נישק את האדמה, וכששאלוהו על כך השיב שברמב"ם כתב 'גדולי החכמים היו מנשקין' הרי שענין זה אינו נוהג אלא בגדולי החכמים בלבד ולא לשאר האנשים.
- ג. ובמשאת המלך הביא שאחד הקשה לו, דברמב"ם בהל' מתנות עניים כתב כלשון הזה דגדולי החכמים היו נותנין צדקה לפני התפילה, והרי הגרי"ז כן נוהג בדבר הזה. וכתב דנראה פשוט דמצות צדקה היא מצוה בפנ"ע ורק דיש ענין שנכון לתת לפני התפילה ואע"פ שזה נאמר לגדולי החכמים הרי מ"מ הרי זה מצוה ושייך לכל אדם, אבל לנשק הכיפין אין בזה כלל מצוה ורק ענין הוא לגדולי החכמים.
- ד. ומענין לענין הרמב"ם שם בהלכה י"א כתב דכל הקבור בא"י נתכפר לו אבל אינו דומה קלטתו מחיים וקולטתו לאחר מותו, וסיים 'ואעפ"כ גדולי החכמים היו מוליכים מתיהם לשם צא ולמד מיעקב אבינו ויוסף הצדיק'. ויש שאמרו דזהו ענין רק לגדולי החכמים.

(ג) האם עכו הוי מא"י לתרו"מ, או רק לחיבת ומצות ישוב א"י

- א. תוס' הקשו דמבואר כאן דעכו הוא מארץ ישראל, וכן הביאו מפרק מי שאחזו דלא רצו לעזוב עכו שלא לצאת מארץ ישראל וחזינן דהוי חלק של א"י, והקשו הא בגיטין (דף ב.) משמע דהוי חו"ל [דדינו כא"י רק לענין גיטין לגבי בפני נכתב], ותירצו עפ"י הירושלמי דהיה חציה בארץ וחציה בחוץ לארץ. וכאן היה מנשק כיפי דעכו בחלק שהיה בארץ ישראל.
- ב. בתוס' גיטין הוסיפו דמוכח מכאן דעולי בבל כבשו עכו שאילו לא כבושה מדוע נשק כיפי דעכו הא קי"ל שקדושה ראשונה שקדש יהושע קדושה לשעתה ולא קידושה לעיתיד לבא וא"כ ליכא קדושה בעכו"ם, וע"כ דמוכח שנתקדשה ע"י עולי בבל.

ג. אמנם הרמב"ן (ביטין דף ב.) תי' דבאמת י"ל דלא כבשוה עולי בבל, ואע"פ שקדושתה בטלה מ"מ היתה חביבה עליהו ובחיבתה היא עומדת ובקדושתה לענין ישיבתה ודירתה, דהיינו בין לגבי חביבות [לנשק את עפרה] ובין לענין דירת א"י א"צ שיהא קדוש לתרו"מ. וכע"ז איתא בריטב"א שם.

ד. וכן מצינו דיש שנקטו כן בדעת הרמב"ם, דעיין ברמב"ם הל' סנהדרין (פ"ד ה"ו) דאין סומכין זקנים בחוצה לארץ וכו'. וכתב דכל ארץ ישראל שהחזיקו בה יוצאי מצרים ראוי לסמיכה. וכתב הרדב"ז וז"ל אע"ג דאינה כארץ ישראל לענין תרומות ומעשרות ולקצת דברים, לענין מינוי סמוכים הכל הוא ארץ ישראל, וכן לענין הדר בא"י ולענין הנקבר בה ולשאר קדושת א"י דינן שוה, וכבר האריך בזה בעל כפתור ופרח, עכ"ל, ועיין בכפתור ופרח בפנים (פ"י) שהאריך וכתב דלא בטלה קדושה ראשונה אלא לענין מצות התלויות בארץ, אבל לענין שאר דברים עדיין קדושתה קיימת.

ד) מקור ומעלת 'סיום מסכתא'

א. הדרן עלך מסכת כתובות: זכינו לסיים מסכת כתובות לאחר לימוד ארוך, ויש ענין גדול לעשות סעודה ולשמוח בזה, וכדאי להביא עיקרי המראי מקומות בזה, ועיין בספר 'והאר עינינו' שהביא עיקרי המ"מ.

ב. עיין בגמ' שבת (דף קיח:) אמר אביי תיתי לי דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכתא עבידנא יומא טבא לרבנן, ופרש"י תיתי לי 'ישולם שכרי', דהיינו דיש דבר מיוחד במה שעשה יומא טבא לרבנן, דהיינו לכל התלמידים כשסיים אחד מסכתא. במדרש שיר השירים (שהש"ר פ"א) איתא לגבי שלמה 'ויבא ירושלים ויעשה משתה לכל עבדיו, ואמר ר' אלעזר מכאן שעושין משתה לגמרה של תורה.

ג. ברמ"א ביו"ד (סי' רמ"ו סעיף כ"ו) הביא ענין של סיום, וז"ל כשסיים מסכתא מצוה לשמוח ולעשות סעודה ונקראת סעודת מצוה. וכן באו"ח כתב הרמ"א (סי' תרס"ט) עושין יום האחרון של סוכות שמחת תורה לפי ששמחים ועושים בו סעודת משה לגמרה של תורה. הט"ז ביו"ד (סי' רמ"ו סק"ט) כתב בשם מהרש"ל (יש"ש ב"ק) דאפילו אחרים שלא סיימו מצוה לשמוח עם זה שסיים.

ד. בבאר היטב (שם) כתב בשם שו"ת מהר"ם מינץ וז"ל כשבאים בסוף מסכתא ישייר מעט בסוף עד שעת הכושר יומא דראוי לתקן בו סעודה, ולכן נהגו כל בעלי בתים לילך לישיבה תחילת הזמן, והמנהג להודיעם כשבא הרב לסיים מסכתא כדי שיבואו כולם לסיימא ואז יהיו שמה תחילה וסוף, עכ"ל.

ה. בשו"ת חוות יאיר (סי' ע') חידש דאין השמחה רק באותו יום וז"ל ונראה לי דה"ה יום של אחריו כנהוג, שהרי שלמה המלך ע"ה עשה משתה שבעת ימים, ואפשר שגם שאחר אחריו כמו שאמרו גבי שבע ברכות מחמת הילולא, עכ"ל. ושמעתי שיש שהיו נוהגין כן בליטא שעשו שמחה ז' ימים בסיום מסכתא!

דף קיב

בענין אילני סרק שבארץ ישראל עתידין להביא פירות

גמרא:

אמר ר' חייא בר אשי אמר רב עתידין כל
אילני סרק שבארץ ישראל שיטענו פירות
שנאמר כי עץ נשא פרי תאנה וגפן נתנו
חילם

תמצית הסוגיא:

הגמ' מביאה בשם ר' חייא בר אשי אמר רב, 'עתידין כל אילני סרק שבארץ ישראל שיטענו פירות'.

והקשו האחרונים שתי קושיות: א. היאך מותר לקצוץ אילן סרק בארץ ישראל, הא במהרה יבנה בית המקדש, ונמצא דאילן סרק דומה לאילן מאכל שעדיין לא הביא פירות, שהרי גם אילן סרק עתיד להביא פירות. ב. היאך מותר להרכיב אילן סרק עם אילן מאכל, הא לעתיד לבא כל אילן סרק יביא פירות, ונמצא שהוא כלאים.

ומובא בשם המהר"ל דיסקין לתרץ, שאין משגיחים על מה שעתיד לבא. וביארו כוונתו, שכל זמן שלא בא משיח, אילן סרק אינו ראוי להביא פירות כלל, ורק שלעתיד לבא ישתנה טבעו להיות אילן מאכל. ולכן אם הרכיב אילן סרק עם אילן מאכל בזמן הזה אין בו איסור כלאים, שהרי כעת הוא אילן סרק, ולא אילן מאכל. ומטעם זה גם מותר לקצוץ אילן סרק, כיון שכעת אינו אילן מאכל.

אולם יש שחולקים על היסוד הנ"ל. דהנה הרמב"ן על התורה הקשה, למה נצטוו רק 'עץ פרי' להביא פירות, ולא אילני סרק. ותירץ, שמתחילה גם אילני סרק עשו פירות, אלא שכשנתקלל אדם הראשון 'ארורה האדמה', שוב לא עשו פירות. והגר"ח קנייסקי בספרו טעמא דקרא תירץ באופן אחר, שבאמת אילני סרק יכולים להביא פירות, אלא דאין אנו ראויים לכך. ומדברי שניהם מבואר שנקטו, שגם בזמנינו מצד טבעם יכולים אילני סרק להביא פירות. וכע"ז כתב המהר"ל, שהטעם שלעתיד לבא אילני סרק יביאו פירות הוא, שבאמת מצד טבעם יכולים להביא פירות גם בזמן הזה, אלא שיש חיסרון בארץ, שאינו מתברך כ"כ, ולפיכך לעתיד לבא שיתברך הארץ טובא, גם אילני סרק יביאו פירות

תמצית מראי מקומות

א. גמ' קיב:

מביאה בשם ר' חייא בר אשי אמר רב, 'עתידין כל אילני סרק שבארץ ישראל שיטענו פירות'.

ב' קושיות

ב. שו"ת חדות יעקב ס' קיט

הקשה, א"כ היאך מותר לקצוץ אילן סרק בארץ ישראל, הא במהרה יבנה בית המקדש, וממילא יוצא שקצץ אילן מאכל, ולא אילן סרק. [עיי"ש מה שתירץ].

ג. שו"ת בנין צבי ס' לא אות ט

ביאר קושיית החדות יעקב, דלכאורה אילן סרק דומה לאילן מאכל שעדיין לא הביא פירות, שהרי גם אילן סרק עתיד להביא פירות, בימות המשיח.

ד. תפארת יעקב על משניות, סוף כתובות

הקשה, היאך מותר להרכיב אילן סרק עם אילן מאכל, הא לעתיד לבא כל אילן סרק יביא פירות, ונמצא שהוא כלאים

ביאר כוונת המהר"ל דיסקין, שכל זמן שלא בא משיח, אילן סרק אינו ראוי להביא פירות כלל, ורק שלעתיד לבא ישתנה טבעו להיות אילן מאכל.

ועל דרך זה תירץ גם קושיית החדות יעקב, שאילן סרק אינו דומה לאילן מאכל שעדיין לא הביא פירות, דאילן מאכל ראוי להביא פירות, משא"כ באילן סרק, כל זמן שלא בא משיח, הרי אינו ראוי כלל להביא פירות, אלא שלעתיד לבא ישתנה מציאותו לאילן מאכל.

ז. מהרש"א סוף המסכתא ד"ה עתידין

כתב, שאילן סרק מצד טבעו אינו ראוי להביא פירות, אלא שלעתיד לבא ישתנה מציאותו בדרך נס. [והוא כדברי החשוקי חמד].

ח. הר צבי על התורה ריש פרשת בחוקתי

כתב חידוש גדול, שאילן סרק, אע"פ שלעתיד לבא יביא פירות, מ"מ פטור מערלה, משום דמעיקרא לא חל עליו חיוב ערלה, כיון דמצד הטבע לאו אילן מאכל הוא. [והוא כצד הנ"ל].

צד ב',

אילן סרק ראוי להביא פירות

ט. רמב"ן על התורה בראשית א, יא

הקשה, למה נצטוו רק 'עץ פרי' להביא פירות, ולא אילני סרק.

ותירץ, שמתחילה גם אילני סרק עשו פירות, אלא

צד א',

אילן סרק אינו ראוי להביא פירות

ה. תפארת יעקב שם

הביא בשם המהרי"ל דיסקין לתרץ קושייתו הנ"ל, שאין משגיחים על מה שעתיד לבא.

ו. חשוקי חמד ד"ה איך מותר

שכשנתקלל אדם הראשון 'ארורה האדמה', שוב לא עשו פירות.

[ומבואר שמצד טבעם יכולים אילני סרק להביא פירות].

י. **טעמא דקרא** להגר"ח קנייבסקי, בראשית שם

תירץ קושיית הרמב"ן, שבאמת אילני סרק יכולים להביא פירות, אלא דאין אנו ראויים לכך, והוכיח כן מהגמ' בסוגיין,

דלעתיד לבא גם אילני סרק יביאו פירות.

יא. **מהר"ל** חי' אגדות, סוף כתובות

ביאר הטעם שלעתיד לבא אילני סרק יביאו פירות, משום שבאמת מצד טבעם יכולים להביא פירות, אלא שהחיסרון הוא בארץ, שאינו מתברך כ"כ, ולפיכך לעתיד לבא שיתברך הארץ טובא, גם אילני סרק יביאו פירות.

סוגיית הדף

קרב: שני דייני פרק שלשה עשר כתובות

תורה
אור

גמ' א' כי רצו עבדיך את
אבניך ואת עפרה יחגלו:
(הפס' ק"ט טו)
ב' ועוד בה עשרה ושב
והיתה קדש באלה
וכאלו אשר בשלכת
מזבח קם ורע קדש
מזבחה:
(שפ"ה ג' יז)
ג' אם תיראו בהמות שרי
כי רשאו נאות מדרך כי
עין נשא פרו תאנה ונפן
נתנו חילם:
(ויק' ג' טז)

דור שבן דוד בא. אידי דאירי צנכט העולם הכל דהיינו
לימות המשיח נקט לה נמי הכל:
עירידין כל אילני פרק שבארין ישראל שיטענו פירות בר'.
לפי שרואה לסייס בדבר טוב נקט לה הכל ולא
קאמר לעיל דאירי צנכי מילי:
הדרן ערך שני דייני נזירות
קיימי משמשא לטולא ומטולא לשמשא ר'
חייא בר גמרא מוגדר בעפרה שנאמר א' כי
רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו אמר רבי זירא אמר רבי ירמיה
בר אבא דור שבן דוד בא קטיגוריא בתלמידי חכמים כי אמריה קמיה
דשמואל אמר צירוף אחר צירוף שנאמר י' ועוד בה עשיריה ושבח והיתה
לבער תני רב יוסף בוזי ובוזי אמר רב חייא בר אשי אמר רב
עירידין כל אילני סרק שבארין ישראל שיטענו פירות שנאמר י' כי עין
נשא פרו תאנה ונפן נתנו חילם:

הדרן עלך שני דייני נזירות וסליקא לה מסכת כתובות

לשון חכמים ♦ מוגדר - מתגלגל (הערוך): צירוף - נזירות המרפס את ישראל (רש"י ומהרש"ב):

אמר השלמה האסכתא יאמר זה ויועיל לשכחה בעזרת השם יתברך

ה' הדרן עלך מסכת כתובות והדרן עלך. דעתן עלך מסכת כתובות ודעתך עלך. לא נתנשי מינך מסכת כתובות
ולא תתנשי מינן לא בעלקא דרין ולא בעלקא דאתי:

יאמר כן שלשה פעמים ואמר כך יאמר

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתהא תורתך אפגותנו בעולם הזה ויהא עמנו לעולם הבא.
ה' חנינא בר פפא רמי בר פפא נחמן בר פפא אחאי בר פפא אבא מרי בר פפא רפרם בר פפא רביש בר
פפא סורחב בר פפא אדא בר פפא דרו בר פפא:

הערב נא יי אלהינו את דברי תורתך בפינו ובפיפיות עמך בית ישראל. ונהיה כלנו אנחנו וצאצאינו וצאצאי
עמך בית ישראל כלנו יודעי שמך ולומדי תורתך: מאובי תחכמינו מצותיך כי לעולם היא ל': יהי לבי
תמים בחקיך למען לא אבוש: לעולם לא אשבח פקודיך כי גם חיתני: ברוך אתה יי לפניך חקוד: אמן אמן
אמן סלה ועד:

מודים אנחנו לפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו ששמת חלקנו מיושבי בית הפורש ולא שמת חלקנו מיושבי
קרנות. שאנו משבימים והם משבימים. אנו משבימים לדברי תורה והם משבימים לדברים בטלים. אנו
עמלים והם עמלים. אנו מקבלים שחר והם עמלים ואין מקבלים שחר. אנו רצים והם רצים. אנו רצים
לחיי העולם הבא והם רצים לבאר שחת. שנאמר ואתה אלהים תורידם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא
יחצו ימיהם ואני אבטח בך:

יהי רצון לפניך יי אלהי בשם שעזרתני לסים מסכת כתובות כן תעזרני לתתחיל מסכתות וספרים אחרים
ולסייםם ללמוד וללמוד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה. וזכות כל התנאים
ואמוראים ותלמידי חכמים ועמוד לי וזרעי שלא ימוש התורה מפי ומפי זרעי וזרע עד עולם. ותתקיים כי
ביתך תנחה אותך בשבך השמור עליך והקיצות היא תשיחך. כי כי ירבו ימיו ויסיפו לך שנות חיים:
אורך ימים בימינה בשמאלה עשר וכבוד: יי עוז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום:

יתגדל ויתקדש שמה רבא. בעלקא דהוא עתיד לאתחדתא. ולאחיא מתניא. ולאסקא לחיי עלמא. ולמכני
קרתא דירושלם. ולשכלל היכליה בגוה. ולמעקק פולחנא נוכראה מארעא. ולאחבא פולחנא דשמיא
לאיתריה. וימליך קודשא בריך הוא במלכותיה ויקריה. [ויצמח פרקנה ויקרב משיחה]. בחיכוך ובימיכוך ובחיי
דכל בית ישראל בעגלא ובזמן קריב. ואמרו אמן. יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמא. ותברך וישתבח
ותפאד ויתרומם ויתנשא ויתגדר ויתעלה ויתהלל שמה דקדשא בריך הוא. לעלא מן כל (בעשי"ה ולעלא מכל)
ברכתא ושירתא השבחתא ונהמתא דאמרו בעלקא. ואמרו אמן: על ישראל ועל רבנן. ועל תלמידיהוה ועל כל
תלמידי תלמידיהוה. ועל כל מאן דעסקין באורייתא. די באתרא (קדשא) דרין ודי בכל אתר ואתר. יהא להון
ולכון שלמא רבא תנא וחסדא ורחמי וחי אריכי ומוצי ריחי ופרקנא מן קדם אבהוה די בשמיא וארעא ואמרו
אמן: יהא שלמא רבא מן שמיא וחיים טובים עלינו ועל כל ישראל. ואמרו אמן: עושה שלום (בעשי"ה השלום)
במרומו הוא ברחמי עושה שלום עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן:

(6) [הני עיל זה תמלא כס' החיים שחבר אהי הגאון מהר"ל מפראג בספר זכיות ח"א פ"ג]. (7) [בסיומא וסוף משניות הרמ"א ז"ל וכן כס' י"ש כ"ק כתוב רמזים על הזכות שמות הללו].

אחת ישנה תמיד זאת לא אמרין ולא עתיד להשתקף ולהשלים כלל להבי תמיד הראב"י ח"ש בשלח כד"ה משא"כ אסירי-אכילה שחיו לאכילה אף אם רק אסורי' מדרבנן גם חלי שיעור אסור : **ג** י"ל פסול גווי' עיקרו מה"ה דחיישינן שמא יטמא לתרומה שיאכל אח"כ וע' תורי' שבת י"ד יליכא חששא שמא תוך פיו יהי' משקים טמאי' אבל שלא כד"א אי' אפשר לבא לאסור תורה י"ל שרי. ועיין כת"ם אורח סי' קי"א מה שר"ה לחדש מדעמו אם יש להסיר ח"ש שלא כד"ה ובמחבר' כבר העיר מזה הבית יוסף הג"ל :

אך קש' לכאורה על חוס' חולין דף ל"ד שכתב בפסול גווי' להסיר ח"ש מכריתות י"ג דק' לעוברת המירו. וי"ל דק' כונת חוס' שם בנזיד הדמע שהיו ח"ש עי"ת :

וגם נראה דפסול גווי' כתב חוס' חולין ד"ז דאסור לעמלות גופו שלא לאכול חולין בעברה ותו איכא אסור שמא יעמא לתרומה והוי' שני אסורין וחמור וזהו י"ל טעם הראב"ד שכתב שהחמירו יותר בזה ואין ראי' להר"ן :

ומה שהתפלל על הרמב"ן בשמונה מ"ע שכתב הרמב"ם במלוא ו' כשרין על עיר ולא כבשורו-מומרין לחתוך אילנות כי ליכא כל תשמי' כשאינו לריכס להם וכל כונתם ללצר את אנשי עיר. מח"ר פ' פנחס שבמחבר' הותר לכרות אילנות שכתב לא הדרוש עובתם אלא אילנות ותיפק ל' כיון שלא כבשורו שרי ללצרם. לע"ד נראה דפליגי בזה אמוראים כ"ז בהאי פרדיסא אמרי' דר' יוסף שקס אילנא וקאי אפורה ומפסדי' ואמר רב יוסף ויל קן לכו ואמר רבא ב"ח אלא לא מקילנא דאמר רב אילן דענין פירי אסור למיקלי' ולא שביב שכתב ברי' כו' ואנן קי"ל כר' יוסף. ולפי"ז י"ל מ"ר ס"ל כרבא ב"ח דאף היכי שמפסדי' אסור למקלי' כ"ש היכי שרק ללצר את העיר דאסור למיקלי' והולך גבי מואב למידרש מקרא. ובזה ניחא דברי מדרש' תרומה **ס"ז** ש"ס פומדים מה ביהמ"ק לא נכנה אלא מעלי' ש"ס כ"ש כשתבא לבנות בית לא תבנה רק מעלי' ש"ס לא מילנות עושים פרי וקשה לשיטת הפוסקים כשמשולש בדמים שרי וע"כ דס"ל כרבא ב"ח ולדיר' בכל גווי' אסור. והה"ד היכי שבעי ללצרם דאסור. אבל אן דקיי"ל כר' דלהילל מפסדי' שרי לקון וליכא מאוס בל תשמי' הה"ד כשרין ללצר אנשי עיר במלחמה דשרי וז"ב : **וראיתי** לבאר שבע הקשה בזה' תמיד דב"ט כל עלי' כשר למערכה חוץ משל גפן ר"פ אחר משום דקעמי ראב"י אחר משום יסוב אי' ח"ל אי' עבד' פירי אסיר משום לא תשמי' עצה. והמל"מ פ"ו מהי' אסורי' מוצא כתב לישב דק' כל אילן אסור אבל ענפי' לחוד רשאי. אצלם נראה להוכיח משום ברכות ל"ו כהבאר שבע דגם ענפי' לחוד איכא בל תשמי' דהקשו שם בתוס' דאין קוללין בכביעי' אילנות ח"ל מטעם לא תשמי' ומה הקשו הא' מטעם בל תשמי' שרי ענפים ומשום לאכלה ולא להפסד גם ענפים אסור ואף דמ"מ קשה מסיפא דמתניתין בהגיע לעונת מעשר כל אילן שרי ולמה יהי' שרי. אמנם קשה על חוס' למה לא מיייתי סיפא דמתניתין להקשות ורק מיייתי הרישא והקשה אי"כ מפורש בתוס' דגם ענפים לחוד אסור דאי' שרי אין קושי' מרישא והר"ל לתוס' להביא הסיפא ולהקשות וע"כ דמשמע לתוס' דגם מרישא לחוד קשה וכשמע גם ענפים לחוד אסור כהבאר שבע. וי"ל דבעי אילן דענין קבא ובזית רובע כמבואר בב"ק ל"א ומשום יסוב אי' אף בענין פחות לא יקון אותו :

ורבאורה למה עץ אשר תדע כי לא עץ מאכל אותו תכרת הא' מבואר במ"ר דעמידין אילני סרק לעשות פירי ולמה לא יהי' אסור משום מהרה יבנה ביהמ"ק ויעשו פרי. וי"ל דלע"ל שכולם יעשו פרי יהי' רשאי לקון לזורק אפי' ובישל ועני' מערכה דלא שייך כי ממנו תאכל דאז מכל אילנות תאכל. אולם בלחמי' תורה על כבודו קי"כ פירש קרא אז ירנו כל עלי' יער שיהי' אסיר לקוללס דיעשו פרי ולאפי' לא יולך דעמידה אי' שחולל גליבקהות. ותמוז דמנין יהי' לעלי' מערכה וכן לבישל. וגם לדבריו גם עתה יאסר. משום מהרה יבנה ביהמ"ק. ומסתברא דאז יהי' שרי כל עץ לקון דל"ש ממנו תאכל

אחר אשר בשמו בן וממנו שאל הפ"פ והא"ש ייסק דיםמאנאוייטן מיערקוטסק מת לא זהו הא"ש אשר שמו ילחק מענדל וע"ז כתב כ"ח שאין לחוש דאי"כ הי' לו לרב מטאמסק לשלוח התעורה ליערקוטסק ולא ליישא. וע"כ שידע שזכו. והנה מלבד זה מאחר שכ"ח ליערקוטסק וחפשו שם ולא מלאוהו כלל ואי"כ נודע שלא הי' שם איש כלל ששמו בן דא"ס הי' בנמלא רק שהוא לא כנא אשה בסרלוק הי' משיבים בן. ורק זייף שמו לשם אחר שלא נמלא שם כלל וחפשוהו ולא מלאוהו כי לא הי' עוד שם גם מאחר שמיטא נאכד. איש שהי' לו פ"פ על שם יוסף דיםמאנאוייטן וא"ש אשר שמו בן מת בעמאסק אי"כ אמרין שזכו שנאכד זהו נמלא וקבר שקבר הוא קבר שנמלא וכמ"ס המצ"ט בתשובה סי' קל"ה גו' בתק"ע רכ"א להסיר כה"ג באחד שאלך לדרך ונמלא מת בלוחו דרך אמרין שזכו שנאכד הוא שנמלא ואף שלא קיי"ט משום דמסתבר יותר לחוש לרובא דשלמא אבל כאן לחוש לאיש פרטי שמא הוא איש אחר מיערקוטסק ודאי מסתבר יותר שזכו שאכד זהו שנמלא בפרט בכ"ד שיש אומדנות מוכיחות מאחר שכתבו להודיע ליישא מחמי' שהי' לו אשה שם גם כתב כ"ח ששמע מאנשים שראו בפאטאגראפיע כשהי' חופשין אותו ושהי' תמונה הא"ש ילחק מענדל בעלה של הא"ש רח"ל שהי' נקרא יוסף דיםמאנאוייטן ועוד דברים כאלו דכחו שאין לעמוד יסוד ע"ז מיהת הוי' ע"כ כאומדנות מוכיחות ובתוס' כתב שחשש תרי' יב"ש רק מדרבנן וראוי להשתקף שיטת המצ"ט והשב יעקב :

י' ומה שהעיר לחוש דרובם הנשלמים לשם המה עבור פסילים ויש לחוש אלו הם פסולי תורה וליון לע' בתשו' רעק"א סי' ק"ג וההר"ם סי' ח' ט' הנה בכ"ד שיש אימדינות מוכיחות כג"ל ומבואר בתה"ד וברמ"א סי' י"ג סעיף ט' דמסכין על ענבים אף שאינו מכל"ה עיי"ש והה"ד במלא כתב בשטר א"ש שלא נודע אם ישראל כתבו שכ' הה"מ דמסל"ה בכתב לא מהני או בכותב להסיר דלא מהני מ"מ בלירק אומדנות מוכיחות אין להחמיר. ולחוש שמא פסולים להעיד. ונהי' דרובא דרובא המה פסולים אבל ודאי נמלא כמה וכמה שנשלמים לשם בחתימים שלא נפסלו לעדות. ואותם שממנים שמה לקאזאני רב ושר"ב וס"ן שבוררין המוצמרים שבעם ודאי המה אינם פסולי תורה ח"ו וגם קשה לפסול ככתם כל המדינה ולהכי אין לחוש בכ"ד שהמעידים המה רב וס"ן לחוש לדונם ח"ו לפסולי תורה :

סימן קיט

בביר' הה"ג וכו' טרה שמואל דוד ג"י טרוסי' בלאדו :

ע"ד אשר העיר כ"ח על הב"י אורח סי' תרי"ב שכתב בדעת אבי העזרי דח"ש בשלח כד"ה מותר לכתחלה מכריתות י"ג בפזרה הדיור פחות משיעור משמע הא' בריא לא והא' פסול גווי' רק דרבנן וע' רא"ם ור"ן סוף יומא ומסוג' דכריתות י"ג לה"ר דאד"ר לאכול אסור לחולה שאב"ס אך לפמ"ס הב"י שם בשם הראב"ד דפסול גווי' תמיד ניחא עכ"ד :

נראה אף דבכל אד"ר גם ח"ש אסור וכמו שכתב הריב"ש סי' רפ"ז דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון ועי' בג"א חולין ל"ח מ"מ בשלח כד"ה י"ל לא אסור חלי שיעור דטעם שאסרו ח"ש הוא מפני שחיו לאלטרופי והיינו דאי' הי' מלמרק כי הי' אח"כ אוכל עוד ח"ש חוץ כא"פ דהיתר והיתר לא מלרפינן וממילא הי' תמיד כעמיד להשלים ולאכול כשיעור להכי אסור ח"ש וממילא איסור ואיסור מלרפינן ולוקה כשאוכל כא"פ. אבל בשלח כד"ה דשאלנו ראו לומר בטלה דעתו אלא כ"א דשום אדם אינו אוכל שלא כד"ה רק אסור משום דאחשבי' לאכילה. אבל לאסור ח"ש משום חיי לאלטרופי ה"ל לראב"י דבשלח כד"ה ל"ש חיי לאלטרופי דמיי קבועם אחד אבל מה שכל עולם אינם אוכלים ואחשבי' לאכילה אבל לא יעשה תמיד כזאת ולחיות פוסה ואכל הי"ח מ"כ מה שכולם אינם אוכלים. מי פחי יעשה כזאת וא"ס שנה פעט

לאחר הפרק למ"ל בדיוק והאחר רבא קטנה שטניס לכלל שטניס
א"ל בדיוק חוקה הביאה סימנין. ומשי כי אחר רבא חוקה למיין
אבל לחליה בעי בדיוק חוק הפרק אין נשים בודקות אונן קבד
חוק הפרק כללית הפרק דמי ולאחר הפרק דליכא חוקה דרבא
סומנין אנשים ובודקו חוק הפרק דליכא חוקה דרבא לא סומנין
אנשים ולא בדקי נשים פ"י"ט ולדברי הטב"י שחדש דלמה דק"ל
דחיישין שמה נשוי אמריין דרבא אף לחליה אחר. א"כ לאחר
הפרק בדיוק למ"ל ויקשה על רבא מר' יהודה דאמר דלאחר הפרק
נשים בודקות אונן. אלא ודאי דרק לסומנין סומנין על חוקה
דרבא ולא להקל:

ב) אמנם נראה דאין סתירה לדבריו משום הר"ל דהנה נראה
דף מ"ה אב"י לכו חוק זמן כלפי זמן או כלפי זמן
זמן למחשבה אי לגדריס לא כלפי זמן דמי ולא כלפי זמן
זמן דמי אלא לעושין [ופרש"י] ובגין דאיתי שמי שערות חוק
הזמן דאי לא איתי אפי' לאחר זמן לאו בר עושין היא ולאחר
זמן אי איתי ב"ש הוי גדול ובר עושין רב ורב חגיגה אמרו
חרוויי' חוק זמן כלפי זמן [ופרש"י] ולא עושין ל"י וב"ש דבוא
ל"ו שומא ר' יוחנן ור' יהושע ב"ל דאמרי חרוויי' כלפי זמן
כ"י מקרי ר' המנוח כ"י לאחר זמן הוה [פרש"י] בסתמא מבת
שמיס פשרה ש"י ויוס אחד ולמעלה ובהניק מ"ג שנים ויוס
אחד ולמעלה אפי' אמרו אין אלו יודעין לשם מי נדרט ולשם מי
הקדשט הקדשט הקדשט כי דמי אי ולא איתי שמי שערות קטן
הוא אלא לאו דאיתי שמי שערות וטעמא דלאחר זמן הא חוק זמן
כלפי זמן תיובתא על מ"ד דתו"ר כלפי זמן. והקשה אלא' המהרש"א
נימא לאחר זמן ולא בודקו ומטעם חוקה דרבא אמריין סבביא
ב"ש אכל כי דליכא שערות אף חוק זמן כלפי זמן. ב' תמוה שיטה
הרמב"ם ז"ל בה"ל נדרים פ"א הל' ג' שפסק דבן י"ג שנים ויוס
אחד וברט"א י"ב שנים ויוס אחד אפי' שאלמו אין אלו יודעין לשם
מי נדרט כ"י נדרים קיימין וקדושין הקדשט ונדרין נדרים אפי'
אלא הביאו ב' שערות ותמה המל"מ דא"כ מה פריך בגמ' אי לא
איתי ב"ש קטן הוא הא לרמב"ם לנדרים וקדשט דבריו קיימין אף
כשלא הביא ב"ש. ג' תמוה דברי השו"ר הראש כלל ל"ג והוכח
בשומ"ר בה"ל עדות דאם בדקו אחר זמן. ויש לי שערות מחזיקין
אונן לגדול למפריע וא"כ קשה מה פריך בגמ' כי דמי כ"י נוקמי
בלא בדקו רב אחר זמן בדקו ומלאו שבי' לו שערות מחזיקין
אונן למפריע לגדול משא"כ תו"ר. אבל בראיית ב"ש חוק זמן
כלפי זמן. ד' תמוה דברי השו"ר הראש: שומרי משנתו דבמס' קדושין
דף ס"ג גבי הא דאז נאמן לומר זה בני בן י"ג שנים ונאמן
לנדרים אכל לא לעושין. והקשה: תמוה אי לא הביא שערות קטן
הוא וחי מייתי שערות למחשבה לא נאמן על האב גם לעושין. וכנה
הראש דמירי שאב מעיד על מעשה שבי' כבר דבכאי שפחא כי
בן י"ג שנים ויוס אחד ונס הביא שמי שערות פ"י"ט ולפי"ט
בשומרינו בני שיער של שטניס וכיון שמיסין על שטניס למפריע
מחילא מחזיקי' בסמימס למפריע וסומרי משנתו ובדוקו יש להק
דק בשערות כדורה מחזיקי' למפריע אכל עדות אב כיון שלקטלא
לא מיסין לא מהני ג"כ לאחזיקי' למפריע. אכל זה דומק:
וריישב כל זה נראה לעי"ד דק' חוקה דרבא יהי' תלי'
בפלוגתא אי תו"ר כלפי זמן או כלפי זמן דמי
דאם תו"ר כלפי זמן ורק ב"ג שנים ויוס אחד או השערות סימן
גדלות וא"כ עיקר גדלות בשנים תלי' ולא בשערות כי אף
כשהביא שערות כל זמן שאיט י"ג שנים ויוס אחד כלפי זמן וא"כ
עיקר בשנים רק לשנים לריך ג"כ שערות ובלא שערות לא הוי
גדול אמריין חוקה דרבא דמסתמא דרגש שנעשה איש בן י"ג שנים
מייתי שערות. אכל אי תו"ר כלפי זמן ונעשה גדול כשנביא
שערות אף קודם י"ג שנים דתו"ר ג"כ כלפי זמן וא"כ שנים איס
נחשבין לגדלות כי אף טרם שגמרו כל זמן שחוק הפרק אכ
מייתי שערות הוי גדול וא"כ אף כשנעשה י"ג שנים ויוס אחד ליכא
חוקה כלל שמייתי שערות. דאין מעלה לשנים י"ג שנים חלפי י"ג שנים
דמעשה שנעשה מופלא סמ"ל אס מייתי שערות הוי גדול וא
ודאי ליכא שום חוקה כלל בלא בדקו דקתני במהניסין ובריייתא
בן י"ג שנים ואס מייתי שערות חוק הפרק הוי גדול כמו לאחר
הפרק ואיז תלויס בשנת י"ג ולא נעשה כלל שנת י"ג משנת
י"ב

האכל. ואפשר כיון שהמירה התורה בפירוש לא אסרו משום
מורה יבנה ביהמ"ק. ולפי מערכה י"ל הוי כמעילה בדמים
דש"י. ומ"מ משום ישוב א"י אסור בעין גפן:

וראיתי לפרש מ"ר מרחפת בחור הנן שמי קול אילנה
דמלבבי. ואינו מוכן. וי"ל דמבואר במ"ר אילנה סרק
קולס נשמע שא"ע פירי ולפי' שיעשו פירי לא יהי' קולס נשמע
ומסתמא קודם החטא ג"כ עשו כל אילנות פירי כמו לפני ולא
הי' קולס נשמע וכשנשמע אחר חטא קול אילנות דמלבבי הבן
שנעשו אילני הרק ולא יעשו פירי והרניש שחטא ומה גרס בחטא
ולהכי ירא. ונכון:

וקי' נראה שבע למה אמרו בחמיר כ"ס דלא כשר לעי
מערכה מנפנים משום ישוב א"י ח"ל דאסור לקון אילן
דפוסה פירי נראה דפי' עכו' לקון י"ל שמה"ס שרי דאין
שליחות לעכו' ורק מדרבנן אסור דהוי כאמירה לעכו' משום
שבות. וא"כ לזורך מזה לא מבעי' לשיטת הפיטור נז' ברמ"א
סי' רע"ז שמתיר אמירה לעכו' א"כ ודאי הי' שרי לזורך עלי
מערכה רק אף לחולקי' פליו מ"מ לומר לשכ"י שאומר לעכו"ס
אחר דעת השבות יעקב ח"ג א"ח סי' כ"ב והחיות יאיר שזהו
מקרי שבות דשבות. דלכ"פ שרי לזורך מזה בפרט לעי מערכה
הוי מזה דרביס ושרי. או בגוונא שיאמר לקטן שיאמר לעכו'
דאמירה לעכו' רק שבות ואד"ר מוספין לקטן להרשב"א.
וא"כ כה"ג לזורך מזה רשאי אכל משום ישוב א"י בכל נווי
אסור ודוק:

נבנה שהתפלל על מ"ס הקה"ס כי ל"ה להיכית מרשב"א
ז"ל דאמריין פ"ד אף היכי שאינו נפסל לעדו' מ"מ
אמריין אלאמ"ד ופ"ד למה לא זכר מדברי הוב' סנהדרין שהקשו
על רבא בפלוגי רבנני לר"י רשע ואחמ"ר ופ"ד והקשו הא
רבא ס"ל דלא נפסל לעדות רק רשע דחמס ומה הקשו הא
אף היכי שלא נפסל לעדות ג"כ אלאמ"ד ופ"ד. י"ל דהרשב"א
הקשה סוף ניהא פ"ד שלא רבא אונן רק לאחר הא העד
השני מעיד שרבע אונן והוי עדות מוכחשת ואיך נלךף אונן.
וסי' גם חזירו עובר על אל השת ידך פס רשע להיות עד
וג"כ פ"ד דלא רבא אונן שחמ"ר להעיד עמו רק לאחר. והוי
רק עובר כשחזירו פסול להעיד עובר על אל השת ידך פס
רשע אכל לרבא דבעי רשע דחמס ולא עובר חזירו על אל
השת ידך פס רשע ולא אמריין גבי חזירו פ"ד. וא"כ אהכחיש
עדות זה אומר שרבע לפלוגי ואכל פלוגי מוכרחי' לומר שמעיד
שרבע לאחר. והבן:

סימן קב

שאלה בנער בן י"ג שנים שכתב תפילין ומוזות ומה ולא
בדקוה אס הביא ב' שערות אס כשרים ה:

א) תשובה הנה איהא במס' דף מ"ו אחר רבא קטנה
שהגיעה לכלל שטניס אינה חוללה ואינה מוחלת.
ופריך בגמ' אחרת אינה מוחלת אלא גדולה היא. אי גדולה היא
חולון. וכ"ס מחפיק ל"י לרבא ומי מספ"ל הא אחר רבא קטנה
שהגיעה לכלל שטניס אינה גרידא בדקס חוקה הביאה סומנין נמשך
הנ"מ סתמא אכל בדקה ולא אשכחא לא ופריך אי הכי תמאן
ומשי חוששין שמה נשוי. הניחא למ"ד חוששין אלא למ"ד אין
חוששין מה איכא לחימר ומשי לעולם דלא בדקס ולענין חליה
חיישין וכי קאמר רבא חוקה למיין אכל לחליה בעי בדיוק
פ"י"ט והעלה הגאון הטב"י באה"פ סי' ס"א דרק למ"ד דלא
חיישין שמה נשוי הולך לחלק בין מיין לחליה ורבא רק לחומרא
קאמר אכל למ"ד דחיישין שמה נשוי ומוקמיין לרבא בדקה ולא
אשכחא להכי אינה חוללת ואינה מוחלת. אכל בלא בדקה כלל
ס"ל לרבא דהוי חוקה אלימחא וחוללת ג"כ וא"כ סומנין גם באיסור
חומר ואף לכת' על חוקה דרבא פ"י"ט אמנס לכאורה יש לחמוה
עליו מנה דף מ"ה דא"י שם ת"ר כל הנדקוה כבדקוה על פי
נשים כ' ר' יהודה אומר לפני הפרק ולאחר הפרק נשים בדקוה
אונן כ' אחר מר ר"י אומר לפני הפרק ולאחר הפרק כ' בשלמא
לפי הפרק בעי בדקס דאי משהכח לאחר הפרק שומא נינהו אלא

ע"י הרצעה כמו כן שדך צעין שיהי עושין פירות חבל
אין סרק שאינו מוילא פירות אין זה הרכבה.

אכן ז"ל דהא בהרצעת בהמה נאסרה אפילו אינו עושה
פירות כמבואר בתוספתא וכו' וכו' בחולין (פ"ט ע"א)
דפרידא אין מרביעין עלי' חלא מיינא ומבואר במגילה
(י"ג ע"ג) דפרידא אינה עושה פירות וכן צ"ק דזכורות
בסבי דבי חנונה כו' וכו' מי ילדה ומכ"ע מדחא כחתי"ס
שם דברי התויו"ע כלאים (פ"א מ"י) דר"י מחיר ירק
באין משום דאינו עושה פירות מחודשים ע"י הרכבה
עיי"ש. וא"כ שפיר נוכל למילף אף על אין סרק שאסור
בהרכבה.

והנה במהר"ם שיק מלך רמ"ה כתב להסביר דברי
התויו"ע ה"ל דלכאורה קשה למה כתב בהמתך
בכ"ף ה"ל לכתוב בהמה דהא בתו"כ יליף לחייב אף בהמת
אחרים ותי' דבהמה שהיא מששה ימי בראשית שייך לקרוא
בהמה סתם חבל הפרידה שהיא נעשה על ידי האדם
כמ"ש במקרא והוא מלא חת הימים בפרש"י בתורה זה
שייך למקרי בהמתך לפי שהאדם המליא בהמה ושומעין
מבהמתך דאף אם אינו מוליד ג"כ אסור ואפשר דגם
לרבנן דפליגי אר"י הוא רק איסור דרבנן כמ"ש במהרש"א
חולין ס' ע"א בתוס' ד"ה מה עכ"ל.

ומעתה שפיר יש לחלק דק' ישראל אסור באין סרק
ע"ג אין מאכל דהא גם בהרצעה חייב אפי"ג
דאינו מוליד משא"כ לז"י דלא קאי עליהם כך דרשב
דבהמתך דהתורה לישראל נאמרה ולא לז"י שפיר
י"ל דצעין דומיא דבהמתך דבר שמוילא פירות חבל אין
סרק ע"ג אין מאכל שפיר שרי לז"י וכן.

ט) ואמ"נ עוד בטעמא דמילתא דצ"י מותר בהרכבה
אין סרק דכ"ק דודי הגאון מלאסק ז"ל צדקות
יעקב ח"צ סימן קי"ט בעיר איד מותר לקוץ אין סרק
משום דלאו עץ מאכל הוא הא בכתובות (ק"צ ע"ג)
אמרין דעתידין אילני סרק שצ"י לעשות פרי א"כ ה"י
לן לאסור מטעם דמהרה יצנה ציבמ"ק ויעשו פרי, ומתוך
כיון שהתורה התירה בפירוש בקרא עץ אשר תדע כי לא
עץ מאכל אותו תכרת לכן לא אסרו חכמים משום מהרה
יצנה ציבמ"ק עכ"ל.

והנה מ"ש כיון שפורש בתורה הכיתר לא אסרו חכמים
כוונתו להטו"ז הנודע דדבר המפורש בתורה לבתור
אין לחכמים לגזור גזירות אכן עיקר הכשר לריך בסבר
דהא לא דמי להבי תקנות שהיוקן ריב"ז דשם בעטם מהרה
יצנה ציבמ"ק ויאמרו אשתקד מי לא אכלנו צבאיר במזרח
עכשיו נמי ניכול ולא ידעו דאשתקד לא ה"י עומר באיר
המזרח מחיר כמבואר ברי"ה (ל' ע"א) ומנחות (ס"ח
ע"ג) משא"כ לענין השחתת אילנות הרי כולם יודעים דעץ
מאכל אסור לקטוף ועץ סרק דאין עליו פירות מותר לקטוף
א"כ לעתיד שגם על אילני סרק יב' פירות ידעו דאסור
לקטוף ואיך גזירה שייך מכה מהרה יצנה ציבמ"ק.

וגר"א דכוונתו דבאמת אסור לקטוף אין מאכל אף
בשעה שעדיין אינו עושה פירות רק משום שעתיד
להוליא פירות דכן מדויק בהקרא רק עץ אשר תדע כי
לא עץ מאכל הוא ומשמע דמיירי בזמן דלא טעין פירות
דאליה הרי רואה צעיניו שאין עליו פירות ומכ לשון אשר

באין כקרקע ענמא לכן לא ה"י כמרכיב עיי"ש. וסמך
עץ סרק היינו שאינו עושה פירות כדילפינן כי לא עץ מאכל
זה אין סרק והפלוגתא בכלאים (פ"ו מ"ג) איזה אין
סרק כל שאינו עושה פירות ולר"מ הכל אין סרק חוץ
מזית עיי"ש, כבר מבואר ברי"ז כלאים סימן ר"ס דהתם
לענין מצטל תחת גפנו פליגי חבל אין סרק דקתני בכל
מקום היינו שאין עושה פירות עיי"ש. ומעתה י"ל דלז"י
דילפינן מלמינו והקפידה התורה שלא להרכיב שני מינים
ביחד דנקרא כלאים א"כ י"ל דדוקא אין מאכל באין
מאכל ששניהם נושאין פירות הרי כל אחד נחשב למין
אין ואסור להרכיבם מבש"מ משא"כ אין סרק ממש
דחשוב כקרקע ענמא לאו מין אין הוא שיהי נחשב
לכלאים משא"כ לישראל דהילפותא מאת חקותי שהאיסור
כלאים הוא חק שפיר אין נפמ"י ואסור אף אין סרק
ע"ג אין מאכל אף דאין סרק לא שייך צ"י שם מין וכן.

ו) וביותר יש להסביר לפימ"ש בשו"ת בית שלמה יו"ד
קע"ו דבר חדש בפלוגתא רש"י ורמב"ן בפרשת
קדושים דרש"י ס"ל דאיסור כלאים הוא חק בלא טעם
והרמב"ן האריך דכלאי בהמה וכלאי אין יש טעם נגלה
כי בא לחדש בריאות אשר יולדו וינמחו מן הרצעה והרכבה
שלא נבראו כמותם במעשה בראשית ומכחיש מעשה
בראשית כאלו יחשוב שלא השלים הקב"ה בעולמו כל האורך
ויחפץ הוא לעזור בבריאתו של עולם להוסיף בו בריות
עיי"ש. וכ"כ הריקאנעו שם וכתויו"ע כלאים (פ"א מ"ז)
מסביר טעמא דר"י דמחיר הרכבה אין צירק משום שלא
אסרה התורה כלאי אין רק כשעל ידי הרכבה מתאחזין
ונעשין ע"י פרי או ירק משונה חבל ירק ואין שאין
מתאחזין להשתנות ירק או פרי אחר אפי"ו שיונקים זה
מזה מותר עיי"ש ובפרט הת"ק שהתורה אסרה אפי"ו
שלא נעשה ע"י תעודות פרי משונה דבדאי לא יחלקו
במילאות זה הוא חוקה שלא שייך בזה טעם הרמב"ן
ויתיישע שיעט רש"י ולכן י"ל דמחמת הפסוק שדך לא
חזר כלאים דרשינן כלאי אין לא ה"י אסור אין סרק
או אין צירק חלא שנתרבו מחמת את חקותי תשמרו
דכתיב צרישא דקרא שזה הוא מטעם חק ולכן יליף
הירושלמי להרכבה אין סרק מאת חקותי תשמרו, ומחדש
לפי"ו דבאין סרק מודה ר"ע דליכא איסור מקיים כיון
שלא נאסר מלך כלאים רק שנתרבו מחמת חוקים עכ"ל.
ושפיר יוצן החילוק צין צ"י לישראל דלז"י דהאיסור
מלמינו ע"כ אסור רק אין מאכל ע"ג אין מאכל מטעמא
דהא איסור כלאים משא"כ אין סרק דהא רק מטעם
חק לא קאי לז"י דהחוקים נאמרו רק לישראל ולא לז"י
וא"ש צ"ל.

ואמ"נ עוד בטעמא דמילתא דצ"י מותר בהרכבה אין
סרק ע"ג אין מאכל דלכאורה יש להעיר כיון
דכל איסור הרכבה אין ילפינן מהיקש דבהמתך לא תרביע
כלאים מה בהמתך בהרצעה אף שדך בהרכבה, ובתח"ס
יו"ד סימן רפ"ז העלה מכה הדיקא דמה בהמתך בהרצעה
שני המינים מגולים לפנינו בעולם זה נקרא בהרצעה הה"י
שדך בהרכבה שני המינים גדולים למעלה להקרקע עיי"ש,
וא"כ ינמא כמו כן מה בהרצעה בהמה הרי עושה פירות

חדש וע"כ דאסור לקנות גם בזמן שאינו טעין פירות כיון דירעין דיהי עליו פירות וכ"כ בערך ש"י יו"ד קט"ו עיי"ש ובשו"ת בית שלמה יו"ד ח"ב סימן קע"ו פשיטא לי דנעטעט שפדין לא הגיעה להו"א פירות כיון שחול"א פירות בשנים הבאים וודאי דבכלל חילן מאכל הוא ואף חילן חרובין שאין עושין פירות רק אחר שבעים שנה ג"כ אסור להשחית אחר נעטעט דאל"כ אטו כל חילני מאכל יהי מותר לקנות אותם בימי הסתיו וכדומה בעת שאינם מו"א פירות עיי"ש. וא"כ כיון דמכר יבנה ציהמ"ק וחילני סרק יטענו פירות אסור בעת להשחיתם שהוא בכלל חילן שעתיד להו"א פירותיו וז"ל.

ורפ"ז יש לומר דלענין הרכבת חילן סרק דלית לן שום קרא להחיר שפיר איכא איסור דרבנן להרכיבו משום מכרה יבנה ציהמ"ק ויעשו פרי ושמא יו"א פירות שיהי מצט"מ, ע"כ גם בעת אסור להרכיבו וכ"ל לישראל משא"כ לז"ל דלא עבדי חקנתא לנכרי במידי דרבנן וכמבואר בחו"מ סימן קפ"ג ס"א ובח"מ ומל"מ כה"ל מלכים פ"י ובתומים סימן ק"י סק"ג עיי"ש ובפר"ח יו"ד נ"ה דהעיקר כפוסקים דמותר להושיט אצר הפרוש לז"ל דחמ"ל לא גזרו גזירתם על הכ"ז עיי"ש ועיין דעת תורה נ"ה ס"ק ל"ח ובמכרש"ס ח"א סימן קע"ט, ובח"מ ח"ו סימן כ"ה עיי"ש. וא"כ כ"ה דשרי לנכרי להרכיב חילן סרק דהיא גזירה מדרבנן.

(י) ואם כנים הדברים יש לתרץ בזה שיעת הרמב"ם שכתבתי כה"ל כלאים איסור הרכבה בחילן סרק ע"ג חילן מאכל והלא בחו"מ שמיני וצירושלמי כ"ל יליף מחד קרא דגם חילן סרק ע"ג חילן מאכל אסור הרכבה ובמראה הפנים שם על הירושלמי חמ"ה ע"ז מדוע השמיטו הרמב"ם.

ורפ"ז א"ש דהרמב"ם השמיט ג"כ הרכבת ירק בירק אע"ג דח"ק ס"ל דגם ירק בירק אסור וכתב הכ"מ משום דהרמב"ם מייירי באיסור שכל מקום צין בא"י וצין בחו"ל וחילי ירק בירק בחו"ל מותר לכן השמיטו עיי"ש. וא"כ י"ל דהרמב"ם ס"ל דאיסור הרכבת חילן סרק הוא מטעם כ"ל דמכרה יבנה ציהמ"ק ועתידין כל חילני סרק שצארץ ישראל שיעטעו פירות וא"כ אינו אסור הרכבת חילן סרק רק בא"י שיעטעו פירות לעתיד חזל בחו"ל דלא יטענו חילני סרק פירות ליכא טעם לאסור חילני סרק לכן השמיטו הרמב"ם וזה נכון בס"ד.

(א) ובה נראה לפרש לשון הירושלמי כ"ל עכו"ם שברכיב חילן מאכל ע"ג חילן סרק אעפ"י שאין ישראל רשאי לעשות כן חייב בערלה והקשו דלמאי נקט גבי עכו"ם שברכיב שאין ישראל רשאי לעשות כן ומאי נפמ"י אם מותר לישראל או אסור וגם הא פשיטא דאסור לישראל דהא כלאים הוא וגם מדוע נקט דין זה בברכיב חילן מאכל בחילן סרק ולא נקט בפשטא שברכיב חילן מאכל בחילן מאכל ועיין בזרע אברהם שם מ"ש בזה. **ורדעתי** יש עוד לדקדק על לשון אינו רשאי לעשות דכמ"פ משמע לשון על איסור דרבנן כמ"ש הלח"מ פ"ג מה"ל דיעות בזה דלמרינן במס' צ"ק (ל"א ע"ב) אין אדם רשאי להצול בעלמו עיי"ש ובשדי חמד מערכת א' האריך בזה. ולדעתי יש ראי' לזה מלשון

הרמב"ם שכתב כה"ל איסורי ביאה (כ"א כ"ו) ואין האיש רשאי לישב בלא אשה עיי"ש וכפל כך הלכה כה"ל אישות (פ"טו ה"י) בלשון וכן מלות חכמים שלא ישב אדם בלא אשה שלא יבא לידי הרכור עכ"ל, הרי דהרמב"ם נקט לישב אינו רשאי היבא שהוא רק מדרבנן וא"כ הכא דקאי לענין איסור הרכבה שאסור מה"ת הו"ל למינקט אע"פ שאסור לישראל לעשות כן וז"ל.

ורפ"ז י"ל דהנה בגאון ר' מנחם זעמבא ז"ל בעיר למאי דלמך צירושלמי ערלה (פ"א כ"א) גפן שעלה במקום חורשין (מקום שאינו ישוב) פטורין מן הערלה אר"י אפילו נעטע צידים ופריך וכתבין העולם מאליו חייב בערלה ומשני חמון כשנעטע במקום ישוב צרם הכא שנעטע במקום חורשין עיי"ש ובמכר"א פולדא דאף דלא צ"י לחיוב ערלה נעטע אדם מ"מ צ"י כדרך נעטע ואם נטע בחורשין שאינו כדרך נעטע אף שנטע צידים פטור מערלה, וא"כ שוב בהרכבת איסור דלמרינן בנדרים (נ"ט ע"ב) דהתורה זרעי אינשי דאיסורא לא זרעי אינשי וצ"ר שם שבאיסור אינו דרך נעטע א"כ למאי יתחייב בערלה כשהרכיב חילן סרק ע"ג חילן מאכל עכ"ל.

ורפ"י דברינו כ"ל דהרכבת חילן סרק ע"ג חילן מאכל הוא רק מדרבנן ולז"ל ליכא שום איסור וכבר נודע מ"ש המפרשים דאיסור דרבנן הוא רק איסור גזר ממש דאין כח לחכמים לעשות שינוי בהפלים כפי מה שהם דבריו חכמים רק אל האדם נאמרים לעשות דבר זה או שלא לעשות ונודע דברי ה"מ פ"א מה"ל אישות דבאיסור דרבנן לא זכירי בזה אינשי וא"כ י"ל כיון דאלל העכו"ם ליכא שום איסור בחילן סרק ובישראל הוא רק איסור דרבנן לכן איסור זה אינו מסלק שם כדרכו מהנעטע כיון דעלם מעשה הנעטע הרי הוא כדרכו ורק מכא איסור דרבנן שמוטל על האדם שלא לעשותו שפיר חייב בערלה וזהו אשמשין הירושלמי דעכו"ם שברכיב חילן סרק אעפ"י שאין ישראל רשאי לעשותו היינו מכא איסור דרבנן עכ"ל לא מסלק שם כדרכו וחייב בערלה וזה נכון בס"ד.

(ח) ואמ"נ עוד לפרש לשון הירושלמי כ"ל בפקדס לתרץ ק"י החוס' על החו"מ קדושים דממעט מונעמחם למצריך ומרכיב דפטור מערלה ובגמ' שם קאמר דמרכיב חייב בערלה ונראה דכבר הבאתי ק"י בגאון ר' מנחם זעמבא ז"ל דמרכיב יהי פטור מערלה משום דאיסורא לא זרעי אינשי ולי"ה דרך נעטע צ"כ ויפטור מערלה כמו הנוטע במקום חורשין עכ"ל.

ובפשיטות נראה לענ"ד לתרץ דדוקא לר"ע דמקיים בכלאים לוקה ומחויב לעקרו שפיר מסבצר לומר שצ"י האיסור מסלק שם כדרכו משא"כ לרבנן דצדיעבד מותר לקיימו ואיכא רק איסור ההרכבה לכן מכא לכתחלה לא נסתלק שם כדרכו כיון דעלם מעשה הנעטע הרי כדרכו הוא וכע"ז בחוס' פסחים (כ' ע"א) ד"ה לא דכיון דדיעבד אם שחט הפסח קודם חמ"ד כשר חשוב זמן שחטתו מחלות וחילך עיי"ש. וכע"ז למרינן בפסחים (ק"ח ע"א) דלכן בתירא חשוב כל יום ערב פסח זמן פסח אע"ג דאסור להקריב הפסח קודם חלות מלא שחטתו על חמץ מ"מ כיון דאם שחטו בשחרית לשמו כשר חשוב עיי"ז זמן פסח עיי"ש, וה"ה לענין נעטע באיסור

ש"ט דרשביעית כו'. י"ג
 ש"ח וכתבו חכמי הספד כי הניצ אילו
 סובל שום דבר בקריים כאשר המיות או
 הבהמות שיש להם קריים. כי מיד הוא
 משליך אותו ועו' אמרו חכמים ויל' הניח
 מעותיו על קרן צבי עכ"ל ועי' ש"ח
 מהגרמ"ש.
 (רש"י)

80

תשובה נאמר בספר 'דברי אגדה' למו"ח מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א (עמוד תעד): 'אנו רואים חילוקי דעות בין מרדכי ואסתר, מרדכי מצוה עליה לבא אל המלך להתחנן ואסתר מסרבת, כי סכנה יש בדבר, וטעמה ונימוקה כל עבדי המלך יודעים אשר כל איש ואשה... אשר לא יקרא אחת דתו להמית, ולכאורה חסר לאסתר רגש האחריות?! אולם אפשר להבין טעמה, כי היא רואה את המצב כאבוד, שהרי אפילו אם תלך, הרי שעל פי הטבע אחת דתה להמית, שהרי לא נקראה לבא למלך, ובודאי סרה אהבתו ממנה, ואם לקוות לנסים, הנס יכול להיעשות בלעדיה. אבל דעת מרדכי היתה שאדם צריך לעשות עד כמה שידו מגעת, ורק אז כשכלו כל כוחותיו, אז בא תבוא ישועתו. גם בים סוף היה כך שהים נבקע רק לאחר שבני ישראל באו בתוך הים ונחשון קפץ עד צווארו במים, רק אז נבקע הים וזהו שאמר לה מרדכי, אם את לא תשתדלי למען ישראל, אם כן אין לישראל דרך אחרת איך להינצל, אז ריווח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר...' עכ"ד.

ומסתבר דהלכה כמרדכי, שהרי אסתר קיבלה דבריו, ולכן יש להסתכן קצת ולנסות לעזור להציל הגם שסיכוי ההצלחה הוא קלוש. אמנם כמובן בכל מקרה יש לדון לגופו.

דף קיב ע"ב

עתידין כל אילני סרק שבא"י שיטענו פירות

**איך מותר להרכיב אילן סרק באילן סרק
הרי הם עתידין שיטענו פירות**

שאלה נאמר ברמ"א (יו"ד סימן רצה ס"ו) [אילן] סרק על גבי [אילן] סרק, שרי [להרכיב ואין בזה איסור כלאים], אף ע"פ שאינו מינו, יעו"ש. ויעוין בחת"ס (יו"ד סימן רפז הו"ד בפת"ש שם סק"ג) שכתב שכל ההיתר הוא לפי גירסא אחת בירושלמי (כלאים פ"א ה"ז), והטעם מבואר (בר"ש שם) מפני שכל האילני סרק נחשבים למין אחד. אמנם לפי גירסא אחרת בירושלמי (צוין בר"ש שם) אסור להרכיב גם אילן סרק באילן סרק. וסיים החת"ס לענין מעשה דשומר נפשו ירחק מהם, ויחוש לאידך גירסא דגם אילני סרק לא יבריכם זה על זה, ומכ"ש לפי הטעם שכתב הרמב"ן שאין לך עשב שאין לו מזל למעלה שאומר לו גדל, והמערב המינים מבלבל כוחות שלמעלה, א"כ זה שייך אפילו באילני סרק. אמנם אי אפשר למחות ביד הנוהגים להתיר. יעו"ש.

ויש לשאול איך הדבר מותר, הרי מהרהר יבנה המקדש ונאמר במסכת כתובות דף קיב ע"ב עתידין כל אילני סרק שבא"י שיטענו פירות, ואם כן איך מותר להרכיב אילני סרק זה בזה, כשיתכן שבמהרה שניהם יתנו פירות ויהיו אילני פרי?

תשובה בשאלה זו דן התפארת יעקב (שבסוף משניות כתובות), והביא שדנו בזה בישיבה בלומז'א כשהיה בן י"ד שנה, ודן בזה רשכבה"ג המהרי"ל דיסקין בישיבה, וז"ל: נאמר במסכת כלאים (פ"א) דמותר להרכיב אילן סרק באילן סרק, וקשה הרי לעתיד יטענו פירות, ודוחק לומר שכולם מין אחד הם, דהא עשרה מיני ארזים הם. והאריך בדבר וסיים: אע"כ דלא משגיחין במה שיהיה לעתיד לבא, עכ"ל. ואולי כוונתו שיהיה בעצים כח מיוחד להצמיח בהם פירות, וכעת כח זה לא נמצא, ולכן מותר להרכיב. ולכן גם כשיגיע אליהו ויבשר שלמחרת יגיע משיח, גם אז יהיה מותר.

עוד יעוין בספר חדות יעקב (סימן קיט) שדן איך מותר לקוץ אילן סרק, הרי מהרהר יבנה המקדש, ויתנו העצי סרק פירות. [ובשו"ת בנין צבי (סימן לא) ביאר את דבריו, שאין כוונתו לשאול שיהיה אסור מטעם גזרה, שהרי לעתיד לבוא יראו שהם נותנים פירות, אלא כוונתו לשאול שמכיון שאסור לקוץ עץ פרי גם בזמן שעדיין אינו מוציא פירות, אם כן יהיה אסור לכרות עצי סרק, שעתידיים ליתן פירות, כי יש לדונם כעצי פרי שעדיין לא נתנו פריים]. ובתחילה רצה ליישב שלעתיד לבוא שכל העצים יתנו פירות, יהיה מותר לקוץ אפילו עצי מאכל לצורך אפיה ובישול, דלא שייך לומר את הפסוק 'כי ממנו תאכל', שהרי מכל העצים יאכלו לעתיד לבוא. אלא שמביא את דברי הלחמי תודה על כתובות דף קיב, שפירש את הפסוק 'אז ירננו כל עצי יער' מפני שיהיה אסור לקוצצם, מפני שיעשו פרי, ולאפיה לא יצטרכו עצים, מפני שעתידה ארץ ישראל להוציא גלוסקאות. ומקשה החדות יעקב, שמנין יהיו עצים למערכה בבית המקדש ולבישול, ועוד שלדבריו יקשה מדוע עתה מותר לכרות עצים, ולא אמרין מהרהר יבנה המקדש, והעלה שם שהדבר מותר מכיון שההיתר לכרות אילן סרק, מפורש בתורה, וביאר הבנין צבי (שם) שכוונתו להתיר על פי הט"ז הנודע (או"ח סימן תקפח ס"ה, יו"ד סימן קיז סק"א, חו"מ סימן ב סק"א, ויעוין בשדי חמד מערכת יו"ד אות יז שכתב שהרבה רבנן בתראי נקטי כהט"ז), שהעלה שדבר שמפורש בתורה להתיר אין כח ביד חכמים לאסור. וכותב הבנין צבי שלפי זה לכאורה באמת אין להרכיב אילני סרק, מפני שאין פסוק מפורש בתורה להתיר הרכבת אילני סרק, ואם כן יש לאסור כבר כעת, יעו"ש. אולם כאמור לעיל יש מקום לדחות ראיה זו, מפני שיתכן שמה שהאילן יוציא פירות הוא מציאות חדשה, שכעת לא נמצאת בעולם.

חידושי הלכות בתובות פרק שלשה עשר שני דיני ואגדות מהרש"א עז

[דף קיא ע"ב - קיב ע"ב]

ומתוך וגו' דמשמע דלחתייה קא'. ואמר כ"ה ה"ש"א בתו א"ת"ה כו' באי"ו מדרבב
בשביבה כו'. ע"פ מ"ש א"ת ה' אלהיך חרף לנפשו ח"ה השוה מורדו למקום והוא מוטל
היטותו כו' כי נפש מתדבק ברוח והנשמה חתה כפא הכבוד לזורה פזרו
המים לנפשו"כ דמקיים נהלי קרא אן חיים כולכם היום כמפורש פ' חלק בן. ואמר
כ"ה ה"ש"א כו'. חשב בזה שלשה דברים הדיוק בצוף מושא במו לת"ם ומהנה מונקיו הוא
הדיוק בממון והשעה פרקמטיא לת"ם אין זה דיוק ממון שהרי לא נותן ללוס מממנו אלא
הוא דיוק כלי להנחיתו ככל מה שאפשר: צדיקים מבבבצין כו' ש"אמבר וצדיק
בציר כו'. דל"כ מאי רבנא ולי פשוטו קאי ארישא דקרא דכתיב ג' יתי פקח נר
בא"ר וגו' ואמר ויליז מעיר בלא זריעה כשאר עשב א"ר שזומה עלי זריעה והדרש ימאן זה
דה"ל למנחם לטון יתיד וי"ן דכתיב יתי פקח נר בא"ר ירעם כלננון וגו' ועוד מאי רבנא
מעיר קרא וליז מעיר בלא זריעה כשאר עשב א"ר שזומה עלי זריעה והדרש ימאן זה
משדות וכרמים ד' כדלמרינן בעלמא ד' וע"כ דרשו דקאי על הצדיקים שנקשרים בעיר
שיליז משם כעשב א"ר שיעקר גדלו וממנו למעלה. ואמר ואין עיר אלא ירושלים כו'.
שלל שער עיריות קורין נותן ירושלים דהיינו כפרים לגמל ונחלק פרש"י שגם הצדיקים כשאר
ארצות ע"י מחילות הולכים ועולים לירושלים: ק"ו מחבבה מה חבבה כו'. נקט חטה
בנחמיה דרישא דהאי קרא ו' ויליז מעיר וגו' שמרנו על תחית הצדיקים לעמדי איידי
בנחמיה יתי פקח נר וגו' כלננון: צתירה חבבה שתתבאר בדק"א כו'. דקל דנקט לא
היזכר דהאי קרא וליז מעיר בלא זריעה כשאר עשב א"ר שזומה עלי זריעה והדרש ימאן זה
קרא דהי' מדושו דהער שיהי' החטה גס שחמם בעמק תעלה בגובהה על ראש הרים כדקל הזה
שחממו וטעלה גס בעמק על ראש הרים. ואמר ש"א ישי צער דקדברה. כיון דגדולו רב
ח"ל ירעם ע"י רוחו של הק"ה כלננון הוא ומשרה קלמה שהיו של חטה ולא בני קלירה
גס דרשה ומיאל חלל פקח דודו זה שום מדושו שחמם הברכה מליה בני שלל יעקב לו לפרנסתו
ולפרנסת בני ביתו רק מלא פקח יד: עם ח"ב כ"ה צתירות חבבה אמר צתירה כו' ודם
עבב תשתית חבבה וליא ביה"ח כו'. לפי ענין לא משמע דהיי קראי בעמק כתיב ח"ל
צתירות דכתיב ו' וירכסו על נחמיה ג' עם חלל כליות חטה וגו' ובתו הכי יושמן יצורון
ויבעטו וגו' ויטוט אלוה וגו' ואפשר אין דלא מצינו שחממם בעמק"ו כמ"ס לקמן השו"א י"ט
צער לגדול כו' ע"כ אמר דקראי כתיב שהיה ראוי להקדים אס לא חטאו ויתקיימו לעמדי חב
שיקלנו דין על חטאם בעולם הוא ואמר לא חממה שהרי כו' ר"ל אל חלל חטאם מדרבב כמ"ס צדק
כ"ה ח' שלל ח' אטו חלל חממה ח"ה. ואמר פרק הפועלים באן לדידי חו' לי ספרת חללם חללשון וכתיב חו' לי רבי לא
דמסתפק מחור אטו עבב כמסתפק מחור פקח גדול כמו בעלי פטמין דמסתק ביה טו
והתקע לתוך הסר ולחור הפקח דר"ה ו' ואמר ועיני מסוקין חמה הפקחיל כו' אין לו
משמעות מחור המקרא ויש לפרש דקאי על הפקח הגדול שאין לו זיוך ו' יטולו לו עיניו
לזיוך להקטן חממה ויש לפרש דקאי על הפקח הגדול שאין לו זיוך ו' יטולו לו עיניו
סורקה כמ"ל לשון סרק ומייה משמע קיים שרק כש"ן דהיינו ומורה גסן דקדאמר ושמה
חממה אין שו' כו' ח"ל יבן כסס צין וגו' ולא קרי ליה סרק אלא משום דלא היה טוב
כשאר פקחים שעבב אחד מחור חומר. ואמר ש"א תאמר אינו אדום כו'. מהאכא משמע
דהאדום הוא משונה מן הלכן וכמ"ס ג' אל חלל חו' כי יתאדם וגו' אלא שהוא אינו ברא
לאדם כמו הלכן ולכן הלכן מוקדם לנרעה. ואמר ושמה תאמר אינו בורח כו'. דהיינו
שליט משכר כיון שהוא כו' חלל סרק וכן ושמה חממה אין לו טעם ואמר ושמה חממה אינו
ח"ל דין חלל חממה כו'. קרי הכי דרשא פשטיה דקרא לגבי דרשא דלעיל דלא בני למימר לכן דרשא
יפה דדעת וקיים נוחין מין יסן חו' אינו מתיישן כ"כ בתוך העבב כמו בפקח גדול ח"ל לכן
שנים שהוא זקן ומחל חלל אין לו מקום לפי דרש זה ויש לפרש דגן שנים משמע נמי קטן כן
ב' שנים ואמר שעבב זה טוב לו לזון כן שנים יותר מחלל לכן ב' שנים. ואמר בשביבה דקרא
במ"ה כתיב כו'. ואמר רבובו א"י ביעינך כו'. ע"כ כי טובים דודין מין וכן דרך
האזהרה לרמוז למיורו ענין ודש חלילי מלשון חובל לי לי טוב כעס משחק מ"י מן חובל
וע"ז אמר ואחרי לי שיער כו' כי דרך הכועס מעלם פיו והשנים זה על זה וההפך השוקה הוא
פוחת פיו ומראה למפרו עיניו: אי לאו דאמרת דהוה עבדא כו'. ר"ל והיה טובה
מללמקן ע"י חממה וק"ל: ומעבר ביהדי הדרי אביר דהיינו זבת ח"ב ודרבב כו'.
דלפי פשוטו הלל כלל חלל זבת חממה נפשיה וכתב חו' זבת חממה וזבת חממה וזבת חממה

ומתוך וגו' דמשמע דלחתייה קא'. ואמר כ"ה ה"ש"א בתו א"ת"ה כו' באי"ו מדרבב
בשביבה כו'. ע"פ מ"ש א"ת ה' אלהיך חרף לנפשו ח"ה השוה מורדו למקום והוא מוטל
היטותו כו' כי נפש מתדבק ברוח והנשמה חתה כפא הכבוד לזורה פזרו
המים לנפשו"כ דמקיים נהלי קרא אן חיים כולכם היום כמפורש פ' חלק בן. ואמר
כ"ה ה"ש"א כו'. חשב בזה שלשה דברים הדיוק בצוף מושא במו לת"ם ומהנה מונקיו הוא
הדיוק בממון והשעה פרקמטיא לת"ם אין זה דיוק ממון שהרי לא נותן ללוס מממנו אלא
הוא דיוק כלי להנחיתו ככל מה שאפשר: צדיקים מבבבצין כו' ש"אמבר וצדיק
בציר כו'. דל"כ מאי רבנא ולי פשוטו קאי ארישא דקרא דכתיב ג' יתי פקח נר
בא"ר וגו' ואמר ויליז מעיר בלא זריעה כשאר עשב א"ר שזומה עלי זריעה והדרש ימאן זה
דה"ל למנחם לטון יתיד וי"ן דכתיב יתי פקח נר בא"ר ירעם כלננון וגו' ועוד מאי רבנא
מעיר קרא וליז מעיר בלא זריעה כשאר עשב א"ר שזומה עלי זריעה והדרש ימאן זה
משדות וכרמים ד' כדלמרינן בעלמא ד' וע"כ דרשו דקאי על הצדיקים שנקשרים בעיר
שיליז משם כעשב א"ר שיעקר גדלו וממנו למעלה. ואמר ואין עיר אלא ירושלים כו'.
שלל שער עיריות קורין נותן ירושלים דהיינו כפרים לגמל ונחלק פרש"י שגם הצדיקים כשאר
ארצות ע"י מחילות הולכים ועולים לירושלים: ק"ו מחבבה מה חבבה כו'. נקט חטה
בנחמיה דרישא דהאי קרא ו' ויליז מעיר וגו' שמרנו על תחית הצדיקים לעמדי איידי
בנחמיה יתי פקח נר וגו' כלננון: צתירה חבבה שתתבאר בדק"א כו'. דקל דנקט לא
היזכר דהאי קרא וליז מעיר בלא זריעה כשאר עשב א"ר שזומה עלי זריעה והדרש ימאן זה
קרא דהי' מדושו דהער שיהי' החטה גס שחמם בעמק תעלה בגובהה על ראש הרים כדקל הזה
שחממו וטעלה גס בעמק על ראש הרים. ואמר ש"א ישי צער דקדברה. כיון דגדולו רב
ח"ל ירעם ע"י רוחו של הק"ה כלננון הוא ומשרה קלמה שהיו של חטה ולא בני קלירה
גס דרשה ומיאל חלל פקח דודו זה שום מדושו שחמם הברכה מליה בני שלל יעקב לו לפרנסתו
ולפרנסת בני ביתו רק מלא פקח יד: עם ח"ב כ"ה צתירות חבבה אמר צתירה כו' ודם
עבב תשתית חבבה וליא ביה"ח כו'. לפי ענין לא משמע דהיי קראי בעמק כתיב ח"ל
צתירות דכתיב ו' וירכסו על נחמיה ג' עם חלל כליות חטה וגו' ובתו הכי יושמן יצורון
ויבעטו וגו' ויטוט אלוה וגו' ואפשר אין דלא מצינו שחממם בעמק"ו כמ"ס לקמן השו"א י"ט
צער לגדול כו' ע"כ אמר דקראי כתיב שהיה ראוי להקדים אס לא חטאו ויתקיימו לעמדי חב
שיקלנו דין על חטאם בעולם הוא ואמר לא חממה שהרי כו' ר"ל אל חלל חטאם מדרבב כמ"ס צדק
כ"ה ח' שלל ח' אטו חלל חממה ח"ה. ואמר פרק הפועלים באן לדידי חו' לי ספרת חללם חללשון וכתיב חו' לי רבי לא
דמסתפק מחור אטו עבב כמסתפק מחור פקח גדול כמו בעלי פטמין דמסתק ביה טו
והתקע לתוך הסר ולחור הפקח דר"ה ו' ואמר ועיני מסוקין חמה הפקחיל כו' אין לו
משמעות מחור המקרא ויש לפרש דקאי על הפקח הגדול שאין לו זיוך ו' יטולו לו עיניו
לזיוך להקטן חממה ויש לפרש דקאי על הפקח הגדול שאין לו זיוך ו' יטולו לו עיניו
סורקה כמ"ל לשון סרק ומייה משמע קיים שרק כש"ן דהיינו ומורה גסן דקדאמר ושמה
חממה אין שו' כו' ח"ל יבן כסס צין וגו' ולא קרי ליה סרק אלא משום דלא היה טוב
כשאר פקחים שעבב אחד מחור חומר. ואמר ש"א תאמר אינו אדום כו'. מהאכא משמע
דהאדום הוא משונה מן הלכן וכמ"ס ג' אל חלל חו' כי יתאדם וגו' אלא שהוא אינו ברא
לאדם כמו הלכן ולכן הלכן מוקדם לנרעה. ואמר ושמה תאמר אינו בורח כו'. דהיינו
שליט משכר כיון שהוא כו' חלל סרק וכן ושמה חממה אין לו טעם ואמר ושמה חממה אינו
ח"ל דין חלל חממה כו'. קרי הכי דרשא פשטיה דקרא לגבי דרשא דלעיל דלא בני למימר לכן דרשא
יפה דדעת וקיים נוחין מין יסן חו' אינו מתיישן כ"כ בתוך העבב כמו בפקח גדול ח"ל לכן
שנים שהוא זקן ומחל חלל אין לו מקום לפי דרש זה ויש לפרש דגן שנים משמע נמי קטן כן
ב' שנים ואמר שעבב זה טוב לו לזון כן שנים יותר מחלל לכן ב' שנים. ואמר בשביבה דקרא
במ"ה כתיב כו'. ואמר רבובו א"י ביעינך כו'. ע"כ כי טובים דודין מין וכן דרך
האזהרה לרמוז למיורו ענין ודש חלילי מלשון חובל לי לי טוב כעס משחק מ"י מן חובל
וע"ז אמר ואחרי לי שיער כו' כי דרך הכועס מעלם פיו והשנים זה על זה וההפך השוקה הוא
פוחת פיו ומראה למפרו עיניו: אי לאו דאמרת דהוה עבדא כו'. ר"ל והיה טובה
מללמקן ע"י חממה וק"ל: ומעבר ביהדי הדרי אביר דהיינו זבת ח"ב ודרבב כו'.
דלפי פשוטו הלל כלל חלל זבת חממה נפשיה וכתב חו' זבת חממה וזבת חממה וזבת חממה

דף קיב ע"ב קסגוריא בת"ח כו'. כפרש"י והכי אמרינן שפרק חלק בג' לזואל
ולכל אין שלום וגו' אמר רב אלח"ה שנתאמר ויגדל בזה ששוריה וגו'. לפי
וגו' אין שלום מן הדר קול: צידוק אהר צידוק שנתאמר ויגדל בזה ששוריה וגו'. לפי
שישאל אס יזכו ומשלל כספך נקי ואלו הרי הם כפנים כמ"ס דן ואלרוך כסר סינין
וגו' וכמפורש בלורן במסכת חולין בהו' וכמ"ס סן לפרנסת כלורן כסר כון וזכרתי
כלורן כספך ח"ס אמר שהיו ישראל כמקטלם משלל לסיגוס דלרין צידוק ועוד זה עשריה
דהיינו שעי' חלורן בגלות לא יסאלו רק המעשר מהם שנתאמר ויגדל בזה ששוריה וגו'. כל
הטות כיושלים קדוש יאמר לו שג לנרסם שנים כמ"ס כטן וזנה והיתה לעבר עד שהיו
כספך נקי שנתרף שנים ורב יוסף בג לפרש דהצידוק ע"י חווי וחיוו דכדו דהיינו גלות אחר
גלות: שטידין כ"ה איני ברק שבארין ישראל כו'. עיין דברי חסד"ק לפי שזונה
לנשים דכדו שנתרף שנים ורב יוסף בג לפרש דהצידוק ע"י חווי וחיוו דכדו דהיינו גלות אחר
הכל שפיר דגס זה סימן לדור שכן דוד מלך וכו"ס פרק חלק ל' אין קן מגולה מזה
שאלמר לאן ואחרי הרי ישראל ענינים חתני ופריסם חתני לעמי ישראל דהיינו שההרים כגלל
גס אלו שאין בהם אילן מאכל רק אילני סרק יסאלו פריס ישראל וכדלמר הכל גס מהאי
קרא לב' כי ען שאל פריי וגו' ונראה לפרש עוד דבין הכל ויין חתם משמע ליה דבאילן סרק
איירי מדכתיב בזה נשיאת פרי דר"ל גס שהוא אילן סרק דלפי טעמו אין ראוי לגדל בו פרי מכל
מקום יסאל פרי שאל גידולו חו' הוא סימן לדור שכן דוד חו' וכן במהרה דימית אמן סלה:

דף קיב ע"א ש"נה איק"ע ר"א כו' נקטו בדידה ואמר ארין פרי א"מחא
מרבית וגו'. כל ה' אמרתי נמי שפסרי בשנת א"י לאחר החורבן היה
וע"כ חלה חסד"ק ר"א שיעל כנחה אז מרעת יושבי בה כי הדבר חלי כוסות וחזות יושבי בה.

פליק פרק שני דיני גזירות ופליקא לה מסכת בתובות

חכמת שלמה חידושים

שני בעלים אחד מן האירוסין ואחד מן הנשואין. וא"כ אין מקום לקושיות ר"י שהקשה על
ריב"ז דל"כ לא היו מצי מילה אלא למ"ד מול גורס כי וא"כ תקשי ליה ממתינת דכאמ"ל מאי
קושי' דכאמ"ל כן מה שפיר ריב"ז ומפרש הכי טעמה כו' הוא הכל אליבא דמ"ד מול גורס
אלא למ"ד מתינת דיי גורס דיי כפשוטו כפי' רש"י דקח חתנא כו' ונקושת מברכא א"כ אין
מקום לקושיות ע"ש ודוק. כך נ"ל שמה ולמן מוטמנא):
סליק פרק שני דיני גזירות ופליקא לה מסכת בתובות

השיאה ויזון דליירי באשה אחת ממלא למ"ד מעיין גורס דייק התלמודא כפשוטא כפירוש
רש"י טעמה דהשיאה ויזירה השיאה והתלמודא אלא נחלמיה תרי זמני לא חתן זקן המה
בלישניה דלא לינקוט בדרך פורענות חוה הפשט לא לרין ריב"ז לפרש כהדיא כי הוא פרש"י אלא
ק' למ"ד מול גורס הא וקטח התנא בדרך פורענות שאליירי באשה אחת וזכר מזה שנים אחד מן
האירוסין ואחד מן הנשואין לפיכך פ' ריב"ז ומפרש הכי דהיינו אליבא דמ"ד מול גורס דייק
התלמודא הכי דהתנא נקט בדרך פורענות רק דמי לא מצי למימר השיאה שנים אחד כשכר ממו

הנהגות והערות

טו' שופטים א. כו. ידן דף ל' ע"ב. יח' ד"ה ואין לך. יט' בראשית לו. כ. כן שם.
כא' ב"מ דף פה ע"ב. כב' תהלים קכ. טו. בג' סנהדרין דף צח ע"א. כד' ישעיהו א,
כה. כח' חירשי אגרות דף צב ע"א. כז' תהלים סו. י. כח' זכריה יג. ט. כח' ישעיהו
ד. ג. כט' ישעיהו ו. יג. לו' סנהדרין דף צג ע"א. לא' יחזקאל לו. ח. לב' יואל ב,
כב.

א' דברים ד. ב' סנהדרין דף צט ע"א. ג' תהלים עב. טז. ד' נלמד מהפסוק
ויזכנונו עיר מושב - והדר - ויזכנונו שדות ויזכנונו כרמים. ה' מחגי סוף ערכין וכן עיר
מגורש. ו' תהלים עב. טז. ז' דברים לב יג יד טו. ח' שבת דף ל' ע"ב. ט' דף
כט ע"ב. י' דף כז ע"ב (במשנה). יא' ע'י רש"ש בד"ה ועדיו מסיקין.
יב' בראשית מט, יא. יג' משלי כג, לא. יד' בראשית מט, יב. טו' דף ו' ע"ב.

דלעולם בהם תעבודו, נימא שהשחרור לא מהני ולא ישתחרר העבד, וממילא לא יתכן לשחרר עבד. ותירץ דרך בחנם אסור לשחרר עבד, אבל אי עביד העבד לרבו נייח נפשיה, אינו נקרא בחנם ומותר לשחררו, עכ"ד.

דברי חכמים

ויש לדחות חילוק זה מגמרא מפורשת בבבא בתרא (דף קלז ע"א), דשם משמע דמהני אף במשחרר עבד באיסור. דאיתא שם: "נכסי לך ואחריוך לפלוני, וירד ראשון ומכר ואכל, השני מוציא מיד הלקוחות דברי רבי, רשב"ג אומר אין לשני אלא מה ששייר ראשון... אמר ר' זירא אמר ר' יוחנן הלכה כרשב"ג ואפילו היו בהן עבדים והוציאו לחירות, פשיטא מהו דתימא מצי א"ל למיעבד איסורא (דהמשחרר עבדו עובר בעשה דלעולם בהם תעבודו – רשב"ג) לא יהבינן לך קמ"ל". כלומר, שאף בעבדים אין לשני אלא מה ששייר ראשון, ומשמע מכאן דאף דעבד איסורא יצא העבד לחירות.

פרשת בחקתי

ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו (כו, ד).

ועץ השדה יתן פריו לא כדרך שעושה עכשיו אלא כדרך שעשתה בימי אדם הראשון ומנין אתה אומר יהא אילן ניטע ועושה פירות בן יומו תלמוד לומר זכר עשה לנפלאותיו וכו'. (ת"כ בחוקותי).

ויש להבין מה נרויח בזה שיעשה פירות בו ביום הא הו ערלה ולא יהא בהם היתר אכילה עד לאחר ג' שנים.

ואמר הגרי"א הרצוג דיכול להקדיש והקדש פטור מערלה וא"כ הרינו הרינו יהיה להקדש.

אבל נראה דקאי על אילני סרק, ואילני סרק פטורין מערלה, דמכיון דבשעת נטיעה לא חייב בדין ערלה משום דאילן סרק פטור דלאו עץ מאכל הוא, אע"ג דנעשה נס שגדל בו, מעיקרא לא חל עליהו חיוב ערלה, דמצד הטבע לאו אילן מאכל הוא.

וקצ"ע דהא על אילני סרק שיטענו פירות יש דרשה מיוחדת אח"כ בספרי וע"כ דדרשה זו קאי על אילני פירות.

והשמותי את מקדשיכם ולא אריח בריח ניחחכם (כו, לא).

ברמב"ן (בפסוק טז) כתב: "ודע והבן כי הקללות האלה (שבספר ויקרא) ירמזו לגלות הראשון, כי בבית הראשון היו כל דברי הברית הזאת הגלות והגאולה ממנו וכו' והוא שאמר והשימותי את מקדשכם ולא אריח בריח ניחחכם יתרה בהם לסלק מהם מקדשו וקבול הקרבנות שהיו לו לרצון במקדש ההוא וכו', אבל הברית שבמשנה תורה (בפרשת תנא) רמז לגלותנו זה ולגאולה שנגאל ממנו

לְמִינֹו אֲשֶׁר זָרְעוּ-בּוֹ עַל-הָאָרֶץ
וַיְהִי-כֵן: י וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ דָּשָׁא

תולדות אהרן ל'מינו. חולין ס. ותוצא. חולין שם ר"ה יא

שפתי חכמים

דלמה כתוב בצווי חד למינהו על תרומיהו, ובשעיה כתב למינהו על כל חד וחד בפני עצמו, אלא י"ל שבשעה שהקב"ה ציווה שיהא העשב ועץ פרי שוה, משום הכי כתיב חד למינהו אתרומיהו, כלומר שיהא בחד מין אבל הארץ לא עשתה כן, לכן כתיב תרי למינהו: ז והוצרך לקלל גם האדמה כמו שכתב רש"י לקמן (ג' י"ז) בפסוק אדורה האדמה וגו', נפקדה גם היא דהא והא גרמו, ומה שהוכרחו ר"ל לומר (הובא ברש"י ס'ט) קמה ליצוא וכו', משום דס"ל דמלת כבעבור משמע (ולא כבעבור: כ) פ"ה כתיב כתיב אילנות אשר ורעו בו, וגבי עשב כתיב מרע ורע. לכן פירש וכו'. ר"ל כי יעבר של אילנות עצמיהו מצנע

אדם על עונו צ נפקדה גם היא על עונה (ס"א א' א' ו'
 ונתקללה: אשר זרעו בו. הן גרעין כל פרי
 שמהן האילן נומח ק כשנוטעין אותו: (יב) ותוצא
 הארץ וגו'. אע"פ שלא נאמר למיניהו דדשאין
 בציווייהן שמו שנטעו האילנות על כך ונשאו ק"ו
 בעלמא ר כדמפורש באגדה בשמיטת חולין:

של אילן אחר שמכריכים או שנותעים אותו, לכן נקט כאן אשר: וזרעו בו שעיקרו של זרעו דהיינו הגרעינים אינן זרעו, לאפוקי גבי עשבים צומחים רק מן הזרע: ר' ומה אילנות שהם גדולים וענפיהם מרבים וגדולים ואינן יכולין לעמוד רצופין, ואפילו אם יתערבו יחד יש היכר

רמב"ז

ויתכן שירמוז בארץ הנזכרת בפסוק הראשון, שימשך ממנה כח מצמית. והנה נאצלו מכה היסודות למיניהם, ומהם צמחו בגן עדן דשאים ואילנות, ומהם בעולם. וזהו שאמרו (כ"ד יא ט) בשלישי ברא שלש בריות, אילנות ודשאים וגן עדן. ועוד אמרו (שם י ו) אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין לו מזל ברקיע ומכה אותו ואומר לו גדל, הדא הוא דכתיב (איוב לח לג) הידעת חקות שמים אם תשיש משטרו בארץ, שוטר. ואמר שיהיה כל זה למינהו, והוא אסור הכלאים, כי הזורע אותם מכחיש בכח מעשה בראשית. ועוד אבאר בו בעזרת השם (ביוקרא יט יט):

לומר "תעשיב". וכל קטן הצומח מן הארץ יקרא "דשא" אף באילנות, ולכן ימשך תדשא הארץ עץ פרי, כי לא אמר "תדשא הארץ דשא עשב ותוציא עץ פרי". והנה הוא כטעם צמיחה. וכן כי דשאו נאות מדבר כי עץ נשא פרי (ידאל ב כב):

ואני תמה, איך לא הזכיר הכתוב אילני הסרק, ואיך צוה בעץ פרי לבדו. ואולי בזה נתעוררו רבותינו שאמרו (ב"ר ה ט) אף אילני סרק עשו פירות. ואם כן נאמר כי מקללת "ארורה האדמה" (להלן ג יז) היו סרק: ויתכן שיהיה פירוש הכתוב תצמיח הארץ צמח, ועשב מזריע זרע, ועץ עושה פרי. והנה בתחילה גזר בעשבי הסרק ובאילני הסרק. וממה שאמר "עושה פרי אשר זרעו בו" (פסוק יב), נלמד כי כל האילנות יצמחו מזרעם, אף על פי שהמנהג במקצתם ליטע מהם הענף:

יב. וירא אלהים כי טוב. קיום המינין לעד. והנה לא נתיחד יום למאמר הזה לבדו, מפני שאיננו מעשה מיוחד, כי הארץ כאשר תצמיח או שתהיה ארץ מליחה אחת היא:

וכתב רבינו שלמה, דשא עשב, לא דשא לשון עשב ולא עשב לשון דשא. שלשון דשא לבישת הארץ בעשבים, ואין לומר דשא פלוני, וכל שרש לעצמו נקרא עשב. ואין דבר זה נכון, שאם כן לשון "דשא" לא יתרבה, וחכמים אומרים הרכיב שני מיני דשאים מהו (חולין ס.). והרב עצמו מזכיר דשאים: אב"ד דשא הוא הקטן הצומח, ועשב הוא הגדול המזריע, ולכן יאמר "תדשא הארץ", ולא יאמר

מסורנו

ויהי כן. נתקיים כן בלתי שיקבל הפחות והיתר באופן שאם יקרה צמח מורכב משני מינים לא יוליד:

בלי יקר

(א) עץ פרי עושה פרי למינו. כי כל עץ נקרא עץ של פרי וכולם עושים פרי מקצתם למאכל ומקצתם לרפואה. ומ"ש עושה פרי למינו, נראה לפרש כי האדם עץ השדה הוא ודומה לו הן מצד תמונת קומתו הן מצד שיש לו השארות נצחי כמו האדם כמ"ש (איוב י"ד) כי יש לעץ תקוה, וכל הדשאים מתיחסים לשאר הבעלי חיים הן מצד היותם נמוכים בקומה הן מצד שאין להם שורש וענף כי אם כצץ

אור החיים

יב ותוצא הארץ וגו'. אחר שאמר הכתוב ויהי כן לא היה צריך לומר כל פסוק זה, אלא הטעם הוא להשמיענו ב' דברים מחודשים אחד בדשאים ואחד בעץ, אחד בדשאים שעשו קל וחומר ויצאו למיניהם. וצריך לדעת לאיזה ענין הודיענו הכתוב שלא יצאו בערבוביא, ואולי כי להודיענו בא שאין להרכיב דשאים זה בזה וכדנצי רבינו במסכת חולין (דף ק: ח"ל הרכיב שני דשאים זה על גב זה לר' חנינא בר פפא מהו, כיון דלא כמינן זהו למיניהו וכו') או

שהי' במדינה זו אור ובמדינה זו חשך, וקשה דגם היום חצי כדור אור וחציו חשך. וי"ל דאימי בראשית קאי שהי' קצת מקומות אור וקצת חשך והקב"ה הבדיל שביום יהא בכל הכדור יום ובלילה יהא הכל לילה אבל אחר שנברא השמש לעולם חצי כדור יום וחציו לילה.

ו. ויהי מבדיל בין מים וגו'. ב' וד' נאמרה בו הבדלה ובשאר ימים לא נאמר הבדלה, וי"ל ע"פ הגמ' בפסחים ק"ד א' דההבדלה הוא בין טומאה לטהרה לכן ב' וד' שאין בו טומאה כמ"ש בכלים פ"ז מ"ד שי"ך הבדלה שמובדלין מן הטומאה אבל בשאר ימים יש בהם טומאה.

יא. עץ פרי עשה פרי. ובירושלמי כלאים פ"א ה"ז ר' פנחס אמר שמחה בצויה והוסיפה אילני סרק, ועי' רמב"ן שהקשה למה לא נצטוית בתחלה על אילני סרק ג"כ. וי"ל דאמרינן בסוף כתובות עתידין כל אילני סרק שיטענו פירות וא"כ גם הם בכלל עץ עשה פרי רק כעת שעדיין אין אנו ראויין אין עושין פירות.

עץ פרי וגו' אשר זרעו בו על הארץ. י"ל שכאן רמז למ"ש רש"י בר"ה י"ב ב' שע"י שרף שבא באילן לפני חנטה פירותיו חונטין ובו נגמרין ששרף האילן עולה ונכנס בפרי תמיד וממנו גדל עכ"ל וזהו אשר זרעו בו על הארץ.

כד. בהמה ורמש וחיתו ארץ למינה. הא דהוצרך לכתוב גבי ח' חיתו ארץ משום דביום החמישי כתיב ואת כל נפש הח' הרומשת אשר שרצו המים למיניהם הוצרך לומר כאן דהיום נבראו חיתו ארץ ופשוט, והא דכתיב שם ואת כל נפש כו' י"ל ע"פ הגמ' חולין קכ"ז א' כל שיש ביבשה יש בים חוץ מן החולדה (ובמדרש בן סירא א"י אף השועל עי' או"מ ע' מ"ט) ולכן כתיב כל נפש הח' הרומשת אשר שרצו המים לאפוקי החולדה והשועל שלא שרצוהו המים אבל גבי יבשה ששם נמצאים כולם כתיב וחיתו ארץ דהיינו כל החיות.

כה. את חית הארץ למינה ואת הבהמה למינה. בבהמה לא כתיב בהמת הארץ, אולי רמז

בזה שיש ח' שמחוברת לארץ כדתנן בפ"ח דכלאים אדני השדה ח' ע"ש בר"ש. ועד"ז י"ל הא דכתיב את חית הארץ ואת רמש האדמה וברמש לא כתיב ארץ כדכתיב בפ' השני ובכל הרמש הרומש על הארץ, אולי בא לרמז שיש רמש שנעשה מאדמה כדתנן בחולין (קכ"ו ב') עכבר שחציו בשר וחציו אדמה ולכך כתיב רמש האדמה.

כו. כח. נעשה אדם וגו' וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובבהמה וגו' ובכל הרמש וגו' ויברך אותם וגו' וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל ח' הרומשת על הארץ. וברישא דקרא לא כתיב בכל הח' רק בבהמה ויל"פ ע"פ הגמ' בסנהדרין נ"ט ב' דפריך וחי' בת מלאכה היא ומשני לאתויי נחש כדתניא חבל על שמש גדול שאבד מן העולם שאלולי חטא אדם הי' מזדמן לכ"א ב' נחשים כו' ע"ש ולכן כשבירך הקב"ה את האדם בירכו שישלוט גם על הח' שאלולי חטא הי' שולט גם על הח' אבל כשאמר הקב"ה נעשה אדם וירדו וגו' הי' גלוי לפניו שאדם יחטא ולכן לא אמר בחית הארץ.

כז. ויברא אלהים את האדם. עירובין י"ג ב' שתי שנים ומחצה נחלקו כו' נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא וכתבו תוס' היינו בסתם בנ"א אבל צדיק אשריו ואשרי דורו. וצ"ע הא ברשעים פשיטא דלא נוח לו שנברא וקשה לומר שנחלקו בבינונים ממש וגם מה שי"ך פלוגתא בזה גם לשון הגמרא לא משמע כן. ונראה דהנה העושה מסחר שקרוב להפסד משכר נקרא שהמסחר אינו כדאי ואע"ג שאם ירויח בו בודאי טוב לו, ומסחר שקרוב לשכר נקרא שהוא כדאי אע"ג שיכול לבא לידי הפסד, וזהו שנחלקו אם היה האדם נשאל אם כדאי לו ליברא אם הוא קרוב לשכר או קרוב להפסד ונמנו שהוא קרוב להפסד משכר אבל פשיטא שאם עשה והצליח אשריו ואשרי דורו אבל לא היה נוח לו ליכנס בספק זה ולפי זה נחלקו בכל אדם, ועי' בתוס' ע"ז ה' א' ד"ה שאלמלא מפורש כמעט כדברינו.

וכנגד מעלת וקדושת העפר אמר דהוי מגנדר בעפרא, ולכל אחד קדושה ומעלה בפני עצמו, כי בוודאי יש לארץ הקדושה מעלה שהרי אמרו כל ההולך ד' אמות בארץ ישראל יש לו חלק לעולם הבא, ועפרא דארץ ישראל שהרי המתים של א"י חיים והמתים ששבו אל עפר יחיו, ואוירא דא"י מחכים לכך קיימי משמשא לטולא.

עתידה א"י וכו'. פירוש (שם). אמר רב חייא בר אשי כי מאחר שהברכה אמר רב עתידין כל אילני סרק לגמרי לעתיד, ולפיכך אף שבא"י שיטענו פירות שנאמר אילן סרק יטעון פירות כי כי עץ נשא פרי תאנה וגפן מה שאין אילן סרק נותן פירות אין הדבר בשביל

שאין ראוי לפירות, רק מחמת שאין כח הארץ כ"כ שיטעון אילן סרק פירות, ולעתיד תהיה הברכות בעולם עד כי אי אפשר שיהיה אילן בלא פירות, שאם היה בלא פירות דבר זה חסרון לארץ נחשב שהרי כל אילן [ראוי] שיתן פירות ואין ראוי שיהיה חסרון בא"י לעתיד, ולפיכך לעתיד שתהיה הברכה שלימה אף אילני סרק יתנו פירות וזה מבואר.

סליק מסכת כתובות

החכמים, ודרש זה יש לדעת ולהבין, ממה שאמרו שהאבנים הם קשים והקושי מורה על הבלתי חמרי כי החומר מתפעל בקלות, ואלו הדבר שאינו כ"כ חמרי אינו קל להתפעל והוא חזק, ומפני כך ת"ח שהם בא"י הם קשים שהם רחוקים מן החמרי, וכל זה מסבת שהארץ היא קדושה. ולכך אמר שלא תאמר כי מה שהת"ח בא"י הם קשים ביותר הוא מורה על מדה מגונה, וע"ז אמר כי הת"ח הם כמו האבנים שהם קשים, וזה אי אפשר לומר רק שהוא מורה על ענין הארץ שהארץ היא קדושה ואינה חמרית כמו שאר הארץ, וכן קושי ת"ח שהם בא"י מורה שהם שכליים ורחוקים מן החמרי, וזה שהיה קיים משמשא לטולא, דבר זה מפני כי ההולך בא"י ד' אמות הוא בעל עולם הבא וכדכתיב ורוח להולכים בה כדלעיל, ודוקא משמשא לטולא שההליכה דוא לצורך ולא שלא לצורך וזה דהוי [מיגנדר] בעפרא היה מחבב העפר מפני שמתיה חיים בלא גלגולי מחילות. ועוד נראה לומר כי כאן באו לומר אלו החכמים, כי מעלת הארץ הן מצד הארץ עצמה הן מצד אוירא של א"י הן מצד העפר, וכנגד הארץ עצמה אמר דהוי מנשק כיפי דעכו, וכנגד מעלת האויר של א"י אמר דהוי קיימי משמשא לטולא.